

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Чеченский язык»
для обучающихся 1-4 классов

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьокъуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйина 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан № 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран № 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);

- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкьор син-обздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тIечIагIйна Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тIечIагIйарх №83 йолу Указ (тIечIагIдина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чIагIйна 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Соьлжа-гIала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хIоттийна йу.

Школан дешаран хIинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тIехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хIотторехь хьехархошна методикин гIо лацаран Iалашонца кечийна йу хIара Программа.

Белхан Программо хьехархочун аьтто бийр бу:

1)нохчийн мотт хьехаран процесехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хIинцалера некъаш кхочушдан;

2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чIагIдина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тIекхуьу чкьор син-обздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тIечIагIйна Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогIу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хIоттамца дIанисбан а;

3)билгал

йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал

карайерзорхьама йалийнчу дешаран г'уллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам т'ехьажийна бу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жам'ашка кхачарна.

Программа т'ехьажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукьайог'учу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, г'ло лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабог'уш бу.

Программа кхочушйаран бухехь йерг системно-г'уллакхаллин кеп йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукьара характеристика

Нохчийн матто, шен т'екеренан а, ойла йовзийтаран а йукьара функцеш кхочушйарца, таро ло адамашна вовошашца йукьаметтигаш лелон, иштта дак'ялоцу личностан кхетам а, дуьнене хьежам а кхоллабаларехь. Нохчийн мотт мехала г'лирс бу нохчийн кьоман культурин ламасташ а, истори а ларйаран а, йовзийтаран а. Ненан (нохчийн) мотт хаар а, цуьнан тайп-тайпана кепаш карайерзор а, тайп-тайпанчу дак'ьошкахь а, хьелашкахь а маттах нийса а, эвсара а падйаэца хааро а билгалдо личностан социалан дахарх д'айолар кхиаме хилар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран 1-4-чу классийн дешаран системин коьрта элемент йу, цо нохчийн меттан культурин декъехь говзалла а, корматалла а кхуллу. И дешаран йукьарчу системина йукьабалор кхочшудо гуманитарни циклан кхечу предметашца чулацаман уьйр йалорца, доккхачу декъана – «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметца.

Шкоlexь нохчийн мотт ламор т'ехьажийна ду дешархочун синьобздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йарна, цуьнан кхетаман а, кхоллараллин а корматалла а, ойлайара а, изс а, суртх'отторан пох'лама а шардарна а, дешаран г'уллакх ша кхочушдан а, шен хаарш лакхадаха ламорна а.

Нохчийн мотт ламоран чулацам иштта т'ехьажийна бу функционални грамотность адаман йеша хаар, текстах кхета хаар, тайп-тайпанчу кепийн тексташкарчу хаамех пайдаэца, церам хадон, ойлайан а, шайн лалашонашка кхача а, шайн хаарш а, таронаш а шорйан а,

социалан дахарехь дакъалаца а хаар санна кхиорна а. Къамелан а, тексти а гІуллакхалла ситсемахІотторан коьрта дакъа ду школахь нохчийн меттан курс карайерзорехь.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гІуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин мероприятеш, кыйсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гІуллакхдарна практикахь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан хьесапаш ду дешархошкахь кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цІеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гІертар;
- тІекеренан Іалашонашца, хьелашца, хьесапашца богІу меттан гІирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамІаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласникийн барта аларш хазарехь тІеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хІитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хІоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зІе латто а, кхин дІа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линеш

Дешаран предметан коьчал меттаИлманан дакъошца йогIуш хIоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хIокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йобзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакьонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехьажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жобпаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цIе йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-мабIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогIуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогIу, Iамо тIейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 270 с. (хIора классехь кIирнах 2 с.): 1-чу классехь – 66 с., 2-чу классехь – 68 с., 3-чу классехь – 68 с., 4 классехь – 68 с.

Дешаран учрежденин бакьо йу дешаран предмет Iаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чобтах ша алсамбаккх

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Іамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гІоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гІоьнца маьІнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугІуш а текстах кхетар.

ХІума а, цуьнан цІе йоккху дош а.

(Мила?), (хІун?) бохучу хаттаршна жобаш лун дешнаш. ХІуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Іаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хІоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хІиттор.

Къамелан гІиллакхаш. Нохчийн меттан гІиллакхе дешнаш (маршалла хаттар— *Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьІнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьІна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гІуллакх а. Къамелехь хІуманаш, хІуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

ХІума (объект) йовзар санна дош тІеэцар. Дешан маьІнина тІехь тергам.

Дош а, цо билгалйо хІума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дІайешар. Интонированин (изшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догIу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийин дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, nI, mI, xI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп *I*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гIуллакх.

Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогIучу соцунгIашца а, интонација (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схьаййцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоышуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оышу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадобышуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а.

Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь, кх, цI, къ, пI, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гIирс санна. ТIекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Азнаш а, элаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элаш.

ТӀеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элаш. Адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цӀераш, цера хьалх-тӀаьхьалла. Дешнийн къепйоза роӀаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикакин гӀирсаш: дешнашна йукъара кӀайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Азнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хӀуманан, хӀуманан билгалонан, хӀуманан даран цӀе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дӀайазйаран бакъонаш. МаьӀнийн хаттарийн гоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахӀиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хӀиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хӀиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цӀе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цӀерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, ден цӀерашкахь, дийнатийн цӀерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тӀеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*хь, хӀ, кх, чӀ, и.д.кх*.) нийсайаздар; *ц, ь, ы, ф* элашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш

сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (собственный) текст хIоттор.

ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Iудика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уь) а, уьш элпашца билгалйар а (*аь, оь, уь, яь, юь*). *Я, яь, ю, юь, е(ё)* элпашца дешнаш. *Э, е* элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. *Й* элпашца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (*гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I*) а, уьш элпашца билгалйар а. *III, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца [*овь*], [*ой*], [*эв*] хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикин гIирсах: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен моглa), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехь).

Лексика

Дош декаран а, маџнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маџна (йукъара кхетам).
Текстехула дешан маџна билгалдаккхар ѓа дошаман гџоьнца маџна нисдар.

Цхъанамаџнийн а, дукхамаџнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).
Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тџехъ тергам.

Дешан хџоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхъанаораман (гергара) дешнаш.
Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).

Морфологи

Къамелан дакъош

Цџердош (довзийтар): йукъара маџна, хаттарш («мила?», «хџун?»), къамелехъ пайдаэцар. Йукъара а, долахъ а цџердешнаш (фамилеш, цџераш, дайн цџераш, дийнатийн цџераш, меттигийн цџераш).

Хандош (довзийтар): йукъара маџна, хаттарш («хџун до?», «хџун дина?», «хџун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара маџна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехъ пайдаэцар.

Дештџаьхъе. Уггар ѓаьржина дештџаьхъенаш: *tle, tlera, чу, чуьра, клел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехъ дешнийн къепе; предложенехъ дешнийн уьйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашахъ къастар.

Аларан џалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тџедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран ѓоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехъ џамийна нийсайаздаран бакъонаш карлайахар. Предложенин ѓуьххьехъ а, долахъ цџерашкахъ а доккха элп (цџераш, фамилеш, дийнатийн цџераш); предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана моџарера вукху моџаре сехъадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхъама (нисдархъама), Iамат тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатийн цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*къ, кI, кх, гI, и.д.кх.*) нийсайаздар; шеконца [*овв*], [*ой*], [*эв*] хезачу дешнийн нийсайаздар (-*эв, -авв, -ев*); *и, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхъенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хъесап эвсараллица кхочушдархъама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хъелашца а цхъаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархъама, шена хетарг алархъама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хъелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхъаьна гIуллакхдарехь шимма цхъаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхъаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла оила гайтар. Текстан тема. Коьрта оила. Текстан цIе. Билгалйинчу тексташна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогаIалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, оилайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхъалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (изшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схъайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан абзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа абзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь ь гIуллакх. ь, ь долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) абзнийн а, элпийн а хIоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Абзнийн а, абзнийн цхъаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу абзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маъIна.

Дешан нийса а, тIедеана а маъIна (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхъанаораман (гергара) дешнаш; цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маъIне дакъош. *-р, -хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хъастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цIа-цIелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

ЦIердош: йукъара маъIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цIе, ден цIе, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, газетийн, журналийн цIераш...) а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхъаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цIердешнаш.

Цердешнийн классаш. Цердешнийн классийн гайтамаш. Цердешан дожар. Цердешан дожар билгалдакхар. Цердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маьІна, хаттарш (*муха? хьенан? стенан? муханиг?*), къамелехь пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

Церметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн церметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхьана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадакхархьама, йаххыйн церметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.

ДештІаьхье (карладакхар). ДештІаьхьенаш *mle*, *чу*, церан дешхьалхенех (*mle-*, *чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маьІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхьаьнакхетар. МаьІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйакхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тІехь тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладакхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахь *я, яь, ю, юь, е* элпийн нийсайаздар (карладакхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а *иэ, уо* дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахь - *г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахь *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар (*дитт, мотт, балл...*); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар

(*ккх, ккъ, чкI...*); дешан чаккхенгахъ *н* элп йаздар; дештIаьхьенаш йаххьийн цIерметдешнашца къаьстина йазйар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ъ, ь* элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (*лл, тт, сс...*) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (*ккх, ткъ, чкъ...*) долу дешнаш сехьадахар; цIердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештIаьхьенийн нийсайазйар; *ца, ма, дакъалгашца* дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахъ къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехъ а, дискуссехъ а шена хетарг кепе дало, тIечIагIдан; барт бан а, цхьаьна гIуллакхдарехъ йукъарчу сацамна тIетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тIехъ таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гIо ден къамелан гIирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тIекере лелоран хьелашкахъ къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехъ предложенийн уьйр. Текстехъ коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схьайийцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синьоьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехъ а, дашехъ доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешаран а процесехъ нийса интонаци (изшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахъ, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехъ Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехъ).

Лексика

Къамелехъ синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехъ тергам.

Къамелехъ дешнийн чIагIделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехъ тергам (довзийтар).

Дешан хIоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахъ орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦIердош. ЦIердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цIердешнаш. Долахъ цIердешнийн легар (цIераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар. 1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, рогаIаллин а терахьдешнаш.

ЦIерметдош. Йаххьийн цIерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цIерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогIу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьIна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар.

ДештIаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахъ хуттургаш.

Дакъалгаш *ца, ма*, церан маьIна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран,

тѣдѣжоран); синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Іамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьтгачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тІекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дІакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цІарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дІайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тІехь цхьалхачу жамІийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамІдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТІЕГІАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехь кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хІара личностни жамІаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Іаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маІналлех кхетар;
- шен мехкан а, Даймехкан а дІадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн буха тІехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жобпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гІиллакх-оьздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тІе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гІирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тІехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гІирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаьхьаллин гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гІертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тІекеренан а, ша гайтаран а гІирсах санна, ненан меттан

мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могашаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тIе (тIетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могашаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакьонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тIекеренан бакьонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегIан а, синIаткъаман а могашаллин тIалам бар;

къинхъегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхъегаман маьIнах кхетар, къинхъегаман жамIаш жобпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхъегаман гIуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзалаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процессехь кхуллу Iалам Iалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Iилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Iилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Iилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дIадолорна тIера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт Iаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маьIнийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ),

меттан дакъош дустархъама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маъна, и.д.кх.);

- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхъаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархъама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бӀостаналла а каро (схъалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Ӏамаран) гӀуллакхаш къасто;
- билгалийнчу алгоритман буха тӀехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаькхъа, кхин тӀе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тӀехь тергамбаран хьелашкахь бахъанийн-тӀаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамӀаш дан.

Коьрта талламан кхочушдарш:

- хьехархочун гӀоьнца Ӏалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хӀотто;
- тӀедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогӀуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тӀехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дӀабахъа, схьакховдийнчу планаца проектан тӀедиллар кхочушдан;
- жамӀаш кепе дало а, меттан коьчална тӀехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамӀийн буха тӀехь уьш тешаллашца тӀечӀагӀдан а; билгалийнчу меттан коьчалан анализан процессехь хьехархочун гӀоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, церан тӀаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархъама, нисбархъама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тӀехь, справочник тӀехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схъалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Ӏаматашна тӀе о хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маънах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн,

законехъ векалш болчеран) гІоьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;

- дешаран хъесапе хъаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепяхъ билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархъама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу школахъ «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Іаморан жамІехъ дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тІеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахъ Іалашонашца а, тІекеренан хъелашца а цхъаьнайогІу эмоцеш гайта а;
- къамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дІайахъаран бакъонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дІаала;
- хІоттийнчу хъесапе хъаьжжина, къамелан алар хІотто;
- къамелан хьоле хъаьжжина, барта а, йозанан кепяхъ а тексташ (суртхІоттор, ойналар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тІедахкарийн жамІех а, шимма цхъаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамІех а нахана гуш-хезаш дІадийца доцца къамел дар кечдан;
- къамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школахъ Іаморан чаккхенгахъ «Нохчийн мотт» предмет Іаморан жамІехъ дешархочун кхуьур ду хІара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамІе кхачархъама, дешаран хъесап кхочушдарехула дарийн план хІотто;
- хъаьржинчу дарийн хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хІотто.

Самоконтроль:

- дешаран гІуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахъанаш къасто;
- къамелан а, нийсайаздаран а гІалаташ изшорхъама, шен дешаран дараш нисдан;

- меттан дакьойх пайдаэцархьама, къасторхьама, характеристика йархьама хIоттийнчу дешаран (Iаморан) хьесапца гIуллакхдаран жамI цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гIалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гIалат схьалаха (каро);
- одноклассникийн гIуллакхдаран а, шен гIуллакхдаран а жамIаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхьаьна гIуллакхдар:

- хьехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гIулчийн а, хенийн а дIанисйаран буха тIехь, стандартни (типовой) хьолахь, йоцчачу хенан а, йеххачу хенан а Iалошонаш (йукъара хьесапашкахь дакьалацар тидаме оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхьаьна гIуллакхдаран Iалашо тIеэца, цуьнга кхачаран дараш цхьаьна хIитто: ролаш дIасайекъа, бартбан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамIаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тIедиллинарг кхочушдан, аьлчачун тIехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жопаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамIехь ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схьакховдийнчу) кепашна тIе а тевжаш, цхьаьна ден проектан тIедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

1-4 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморо аьтто бо:

- адамийн тIекеренан коьртачу гIирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тIеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехь а, чIагIйарехь а нохчийн меттан маьIнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Iамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхьааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахь нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гIуллакхдарехь карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехь Iамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а

пайда а оьцуш, барта аларш хИитто;

- къамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тІекеренехъ дакъалаца;
- нохчийн маттахъ къамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, къамел дар, йешар, йоза) вовшахтаха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хИитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схьакъасто;
- суьртийн а, схемийн а гІоьнца къамел маьІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехъ нохчийн меттан гІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хИиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхъа аз санна схьаала;
- схемаина тІе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехъ дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхъаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цІераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн рогІаллах долчу хаарех, кІезигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цІена къаьстачу хотІаца даккхий а, могІанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхъаьнатохарш йаздан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гІ, кІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) йаздар. *и, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн гІуллакх (функциш) къастор;

- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь (цIерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цIерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Iамийнчу бакъонашна долу гIалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогIу соцунгIаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маъIна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хIотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахIитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнести), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хIитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хIотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тIеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Iамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- тIекеренан коьрта гIирс санна, мотт тIеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакъошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гIуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хIоттаман цхьаьнабар къасто;

- цхъанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маъІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маъІнех кхета а, дешаран дошамашкахула маъІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цІердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «мила?», «хІун?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «муха?», «хъенан?», «стенан?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хъаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цІерашкахь, дайн цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цІердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маъІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІаьхьарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текста цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схъайийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маъІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- кьоман тIекеренан мотт санна нохчийн меттан маьIнах кхето;
- лингвистикин експериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан аьзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а кьасто; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а кьасто;
- билггал кьасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схьалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу кьамелан дакъойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тIедеанчу а маьIнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маьIна кьасто;
- кьамелехь а, йозанехь а *-р*, *-хо*, *-ча* суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хьастаран-жимдаран суффиксийн гIоьнца дешнаш кхолла (*цIа-цIелиг*, *кема-кемалг...*);
- цIердешнаш довза; цIердешнийн грамматикин билгалонаш кьасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш кьасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш кьасто;
- цхьаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цIердешнаш кьасто (довза);
- хандешнаш довза; «*хIун дан?*» бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш кьасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цIерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархьама, пайдаэца;
- дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а кьасто;
- аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа кьасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьбуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;

- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш а, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстех балийна (белла) хаам схъалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамІийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (иэшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тІехь 3-5 предложенех) хІитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (**а** хуттурган гІоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта оила а билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн гІоьнца церан маьІнийн чулацам гайта а;
- текстан план хІотто, цунна тІоьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхъаьна йа ша хІоттийнчу планаца ма-дарра схъадийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман гІоьнца дешан маьІна нисдан;
- мини-таллам дІабахьа, проектан гІуллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхъаь хилар тІеэца;
- тІекеренан коьртачу гІирсах санна, меттан маьІнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тІекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тІеэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маьІна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маьІна къасто;

- атта схякъасталучу морфемашца долчу дешнийн хІоттамехула таллам бан; дешан хІоттаман схема хІотто; дешан хІоттам йеллачу схемица цхъаьнабало;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Іамийнчун барамехъ), дош билгалчу къамелан декъан хилар къасто;
- цІердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца лего;
- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто (схъалаха); хандешан хан къасто;
- йуъхъан цІерметдешан йуъхъанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуъхъ, терахь; йаххыйн цІерметдешнех, текстехъ ца оьшу йух-йуха аларш дІадахархъама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхъаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
- аларан Іалашоне а, эмоцин иэшаре а хъаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хІитто; цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехъ пайдаэца;
- цхъалхе йаьржина предложенеш а, шина цхъалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дІасакъасто; цхъалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакьонех пайдаэца, царна йукъахъ: долахъ цІерашкахъ доккха элп; йукъарчу цІерашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а (нохчийн меттан дешнашкахъ) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахъ цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тІеэцначу (долахъ цІерашкахъ) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш (*къ, кІ, кх, гІ и т.д.*); *-эв, -авь, -ев* йаздаран бакьонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тІеэцначу дешнашкахъ *щ, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахъ *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахъ *а* и *и* элпаш; дешан чаккхенгахъ шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахъ *н*; цІердешнашца а, йаххыйн цІерметдешнашца а дештІаьхъенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехъадаккхар; шала мукъазчу

элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цӀердешнийн чаккхенаш; дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а (*ца, ма, а*) йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхьаьнатоьхначу цхьанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хьаьркаш; шина цхьалхечу предложенех лаьттахчу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш;

- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан;
- опискаш, Iамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гIалаташ схьалаха а, нисдан а;
- тIекеренан хьолах кхета (муьлхачу Iалашонца, хьаьнца, мичахь хуьлуш йу тIекере); тIекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гIирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зIе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хIитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тIекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дIакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тIе а тевжаш, текстана ша цIе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хIотто;
- текст ма-йарра схьайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схьайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хьалххе кечам биначул тIаьхьа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тIехь барта а, йозанан кепехь а цхьалхечу жамIийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамIаш дан а;
- шен дешнашца Iамийнчу кхетамийн маьIна даста; Iамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тIехь) гIоьнца, тIаьхьа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьIна нисдан.

Тематикин планировани

Белхан программа хIоттош, тематикин планированехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин коьчалш ларалуш йолчу ЭОР-х пайдацаран таронаш.

1 класс (68 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
Йоза-дешар Iамор – 50 с.			
1.	Къамел кхиор (7 сахьт¹)	Гайтаме-васте моделийн гIоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гIоьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар. Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугIуш а текстах кхетар. ХIума а, цуьнан цIе йоккху дош а. (Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жопаш лун дешнаш. ХIуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам. Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хIоттор. Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хIиттор. Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– <i>Йуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...</i>).	Хьехархочун къамел тIеэцар. Къамелан аьзнаш довзар. Аьзнаш, дешнаш, цхьалхе предложенеш йухаалар (хьехархочунна тIаьххье). Хьалх-тIаьхьалла нийса йолчу сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, сюжет иййцаре йар, суьрташна тIе а тевжаш, барта дийцар хIоттор. Хьалх-тIаьхьалла нийса йоцчу (талхийна йолчу) сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйар, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйинчу сюжетан суьрташна тIехула барта дийцар хIоттор. ХIума а, цуьнан цIе йоккхуш долу дош а довзар. Мила? ХIун? бохучу хатаршна жоп луш долу дешнаш довзар. Ши хIума йа дуккха а йолу хIуманаш а, церам цIе йоккху дешнаш а довзар. ХIуманаш а, дараш а довзар а, цаьрца догIу дешнаш цхьаьнадалор (соотнесение) а. ХIуманийн а, церам цIераш йохучу дешнийн а тобанаш йар. Тобанаш йаран билгало къастор, тобанера совнаха элемент (хIума йа дош) дIайаккхар. Графикин хаамца болх бар. Дош а, предложени а йовзар.

¹ Билгалбина сахьтийн барам хьехаман кепехь бу, хьалхарчу классан дешархой кийча хиларан тIегIанца нисбан мегаш бу.

		Хаттаран предложенин интонаци (йиш). Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.	Тексте ладогӀар, ладугӀучу хенахь текстах кхетар. Билгалйинчу схемица предложенеш хӀиттор (барта). 2-3 предложенех йолу текст хӀоттор (барта). Хьехархочун хаттаршна жьопаш далар. Билгалйинчу моделаца диалогаш хӀиттор. Дийцаран кепехь даккхий доцу дийцарш хӀиторехь цхьаьна болх бар (масала, школера дахарх лаьцна дийцар, и.д.кх.). Ша бен болх: тӀетовжаран дешнашца доцца дийцар хӀотор. <i>Этикетан кепех (Iуьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Iодика йойла! Дела реза хуьлда! Баркалла! и.дI.кх.)</i> пайда а оьцуш, дешаран диалог хӀоттор. Хаттаран предложенех пайдаэцар: <i>ХӀара хӀун ю? Иза мила ву?</i> Нохчийн къамелан этикетан кепех тайп-тайпанчу теманашкахула дешаран процесехь а, классал арахьарчу мероприятешкахь а пайдаэцар. Хаттаран изьшар лар а йеш, хаттаран предложенеш йалор. Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тӀеэцна дешнаш довзар.
2.	Дош а, предложени а (3 сахьт)	Дешан маьӀнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьӀна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гӀуллакх а. Къамелехь хӀуманаш, хӀуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар. Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а. ХӀума (объект) йовзар санна дош тӀеэцар. Дешан маьӀнина тӀехь тергам. Дош а, цо билгалйо хӀума а йовзар (къастар). Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тӀаьхьалла (рогӀалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дӀайешар. Интонированин (изьшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.	Хьехархочо/дешархоша йоьшу говзар (дийцар) хазарца тӀеэцар. Дешдакьошца, тӀаьхьа (хӀораннан амалца йогӀучу йешаран чехкаллица) дийнна дешнашца а, шера йешар. Дешнаш дешдакьошка декъар, дешнашкахь дешдакьоин барам къастор. Дашехь аьзнийн хьалх-тӀаьхьалла къастор. Текстера аларехула а, йешаран техникехула а хала долу дешнаш дешар. Текстан анализ: йешначу текстехула хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш далар, текстехь оьшу хаам схьакарор. Говзаран чулацам цӀарца бустар (соотнесение). Шен жьопаш однокласникийн жьопашца дустар, йешначу говзаран хьокьехь шен а, кхечуьнан а аларан мах хадор. Иллюстраци а, говзаран чулацам а дуьх-дуьхьал хӀоттор. Цхьаьна бен болх: билгалдинчу дашца предложени йалор. Ловзаран кепехь шардар «Лайн мижарг»: цхьацца дош тӀе а тухуш (по цепочке), предложенеш йаржор.

		Диалог. 1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.	Ловзар «Дийна дешнаш» (дешархоша предложенера дешнийн роль ловзайо, предложенехь дешнийн меттиг хуьйцу, нисделларг дІадоьшу). Предложенин модель хІоттор: предложенехь маса дош ду къастор а, хІора дош асанца (полоской) билгалдар а. Ша бен болх: предложенехь маса дош ду къастор а, дешнаш асанашца билгалдар а. Предложенин моделаца болх: моделан хийцаре хьаьжжина, предложени хийцар. Ловзаран кепехь шардар «Моделехула предложени кхолла». Ловзар «Предложенехь гІалат нисде» (грамматикин а, маьІнин а гІалаташ долу предложенеш нисйар). Дешаран диалог «ХІун дан мега хІуманаш а, ткьа иштта оцу хІуманан цІе йоккхучу дашах а?», диалогехь дакъалацаро гІо до хьалхарчу классан дешархошна дош а, цу дашо билгалио хІума а йовза буьйлабала. Барта а, йозанехь а цхьанна тІера иттана тІе кхаччалц дагардар. Тобанехь болх: Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тІеэцна дешнаш довзар.
3.	Фонетика (8 сахьт)	Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хІоттаман а, цуьнан маьІнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тІаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. «К» элпаца билгалде аьзнаш. Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: <i>лом, лам, кхор, кор, лу, ло</i>. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделаца болх бар: дешан аьзнийн хІоттаман модель йиллар, билгалинчу моделаца догІу дешнаш далор. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).	Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Аьзнийн а, элпийн а бараман базар (соотношение). Аларе а, декаре а хьаьжжина, нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн артикуляци. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн характеристика. Мукъа а, мукъаза а аьзнаш билгалден элпийн башхалла (различие). Дешнийн аларехь аьзнаш билгалдар. Хьалхарчу/тІаьхьарчу озаца дешнийн классификаци йар. Таблица тІе а тевжаш, билгалдинчу аьзнийн характеристика йар. Цхьана озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор. Билгалдинчу озаца дош харжар. Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар.

		Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш: <i>кх, къ, кI, аб, ов, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I</i>. Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехъ дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар. Нохчийн меттан абзнаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оърсийн алфавитах къастар.	Ша-тайпа мукъазчу <i>кх, къ, кI, аб, ов, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I</i> абзнийн алар. Долахъчу цIерашкахъ абзнийн а, элпийн а бараман богуш хилар. Шимма цхъаьна болх беш, алфавитан къепехъ элпаш дIанисдар. Нохчийн меттан алфавитан оърсийн алфавитах къастар. Ловзаран кепехъ шардар: «Суна тIаьхъара ала» (абзнашка ладогIар а, карладахар а). Мукъа а, мукъаза а абзнаш довзар (къастор). Дешан модель хIоттор. Моделаца болх: дашехъ аз билгалдечу метте хъаьжжина, оьшу модель харжар (дешан йуьххъехъ, йуккъехъ, чаккхенгахъ: <i>урс, бурч, зу, москал, лами, тIадам.</i>). Шардар: билгалдинчу озаца дешнаш харжар. Дешан абзнийн анализ кхочушйар. Цхъаьна бен болх: хъалхарчу озе хъаьжжина, дешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар. Дешаран диалог: «Стенца къаьста аларехъ мукъа абзнаш мукъазчу абзнихъ?», диалогехъ дакъалацаран жамI санна: дуьхъало йолуш/йоцуш долу мукъа а, мукъаза а абзнаш довзар. Шимма цхъаьна бен болх: озан хIоттаман моделахъ йустар (цхъатералла, башхаллаш). Дешнаш дешдакъошца алар. Дош дешдакъошца декъар. Дешдакъойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар. Тобанашкахъ болх: дашехъ дешдакъойн бараме хъаьжжина, дешнаш вовшахтохар. Дашехъ маса дешдакъа ду билгалдоккхуш, тIечIагIдар а далош, комментарешца шардар кхочушдар. Шимма цхъаьна бен болх: дешдакъойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар.
4.	Графика («Дешар» декъаца цхъаьна Iамош йу)	Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хъаьрк санна. Доккха а, могIанан а элп. Нохчийн меттан элпаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оърсийн алфавитах къастар.	Алфавитан къепехъ дешнаш билгалдахар. Iамийнчу элпашца долу дешнаш дешар. Шардар: «Аз элпаца билгалде». Билгалдинчу озаца долу дешнаш харжар. Йазден а, тайп-тайпана абзнаш билгалден а элпийн тоба йар.

		Нохчийн графийн дешдакьон принцип. Нохчийн меттан шина хьаркаца билгалдо шатайпа мукъа (<i>аь, уь, оь</i>) а, мукъаза (<i>гI, кх, къ, кI, пI, тI, хI, хь, цI, чI</i>) а азнаш. Нохчийн меттан элп <i>I</i>. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ. <i>E, ё, ю, я, й</i> элпийн гIуллакх. Адамын фамиляшкх а, цIарашкх а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамын цIарашкх а доккха элп <i>е, ё, я, яь, ю, юь</i> йаздар. Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могаанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитахь кьастар.	Шалхачу элпашца долу дешнаш дIайаздар. Азнаш аларна а, довзарна а тIехь массара цхьаьна бен болх. Нохчийн алфавитан элпаш бIаьран (визуальное) довзийтар. Даккхийчу а, кегийчу а элпийн дифференциаци. Йаздина элп хьехархочо йеллачу кепача догIуш хилар билгалдар. Ловзаран процессехь элпаш довзар. Тобанащкх болх: шалхачу элпашца долу дешнаш тобанащка дерзор (<i>аь, оь, гI, чI, къ...</i>). Ша бен болх: алфавитан рогааллехь дешнаш дIайаздар. Алфавитахь, нохчийн алфавитан элпийн рогааллехь долчу хаарех а лаьцна хьехархочун дийцар. Ловзаран кепехь шардар: «Алфавит кхидIа дIахьо (ийца)». Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш алфавитан кьепе далорехь гIалаташ кьастар.
5.	Йешар (11 сахьт)	Дешдакьонца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакьонца шера а, индивидуальни темпаца йогIучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаркашца йогIучу соцунашца а, интонацияца (иешарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тIетевжаш а, шеггара а текст схайийцар. Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.	Дешдакьон, дешнаш, предложенеш йешаран говзалла кхиор. Дешнаш (схьа)аларан процессехь азнаш кьастар. Хьехархочо билгайаьккхина дашехь аз билгалдаран иешаран кеп йухаметтахIоттор. Шардар: дешна дешдакьа, шен цIарехь и дешдакьа долчу суьртаца цхьаьнадалор. Шардар: билгалдинчу элпашца дешдакьон кхоллар: <i>а, аь, оь, у, уь...</i> Шимма цхьаьна бен болх: мукъазчу элпача керла дешдакьон кхолла: <i>кх, къ, хI, чI...</i> Билгалдина дешдакьон цхьатеррачу дешдекьаца тIедуза, масала: ...<i>ми (лами), ...маз (ламаз), ...зар (лазар), и.дI.кх.</i> Тедожоран, хаттаран, дийцаран, айдаран иешарца предложенеш алар. Ловзаран кепехь шардар: «Чекхийаккха предложени», предложенин коьртачу ойланна тIе а тевжаш, йешна чекхйахаза йолу предложенеш чекхйаха хаар шардар. Йешаран шина тайпанан мехалаллехь хьехархочун дийцар: нийсайаздаран а, нийсааларан (орфоэпин) а; оцу шина тайпанан йешаран Iалашонех а.

6.	Йоза (10 сахът)	Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор. Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор. Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. Цена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар. Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а. Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.	Йаздина ма-дарра (нийсайаздаран йешар) дешнаш алар. Йозанехь уьнахцIоналлин бакъонаш ларйар. Даккхий, кегий элпаш, элпийн цхьаьнакхетарш, дешдакъош, дешнаш йаздаран говзалла кхиор. Йозанан доккха а, жима а элп диллар карадерзор. Элпийн боцчу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар – дешнашна йукъахь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк. Предложенийн йуьххьехь а, долахь цIераш йазйарехь а доккхачу элпах нийса пайдаэцар. Зорбанан а, йозанан а тексташ тIера дешнаш а, йаккхий йоцу предложенеш а схьайазйар. Йазйинчу предложенийн нийса кечйаран мах хадор (предложенин йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тIадам). Дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Ловзар: Элпаш стенах лаьтташ ду? Элпийн модель хIоттор (кехат, картон, пластилин) Шардар: Элп нийса ала (к, къ, кI, кх...). Ловзаран кепехь шардар «Элпана хIун хилла?»: кеп талхийнчу элпийн анализ йар, тIеоьшу элементаш билгалйар. Практикин болх: элпан дIайаздар нийса хилар таллар, шен элпаш йеллачу кепача дустар. Шардар: шина-кхаа дашах лаьташ йолу предложенеш олуш дIайазйар, масала: <i>Лала илли ала. Нана хи мала.</i> Шимма цхьаьна бен болх: зорбанан а, йозанан а шрифтаца йаздина долу цхьа дешнаш вовшашца дустар. Шардар: зорбанан кепехь йаздина дешнаш йозанан кепехь дIайаздар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн	Шардар: предложенин йуьхь а, чаккхе а нийса кечйарца а, дешнашна йукъара кIайдаргаш ларйарца а дешнийн гуламах хIоттийна предложени дIайазйар.

	(«Йоза» декъаца цхъаьна Iамош йу)	цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а <i>я, ю, е, ё</i> элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (<i>хь, кх, цI, къ, nI, ...</i>) нийсайаздар; <i>ю, ы, ф, я, ц</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу абзнийн цхъаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.	Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех тIедобжначу кепехь кхета а веш, комментарешца предложенеш дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех кхетош комментари йеш предложенеш дIайазйар. Ловзар «Дукха хьан?»: билгалдинчу элпана долахь цIераш лахар (йалор) а, дIайазйар а. Практикин болх: Iамийнчу нийсайаздаран норманаш ма-бохху, текстан олуш дIайазйар.
8.	Маттах болу йукъара хаамаш (кхидIа курсан массо декъехь Iамош ду)	Мотт адамийн уйр лелоран коьрта гIирс санна. Уйр лелоран Iалашонаш а, хьелаш а.	«Мотт – адамийн уйран мехала гIирс» темина хьехархочун дийцар. Мотт адамийн уйран, хаамийн, зIенийн гIирс хиларан йукъара кхетам. Текстащца, суьртащца бечу балхахула барта а, йозанан кепехь а тIекере лелор. Кхоллараллин тIедиллар: йозанан къамелах пайдаэца оьшу хьал гайтар.
9.	Фонетика (3 сахьт)	Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш. Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзнийн цхъаьнакхетарш доцу атта дешнаш).	Абзнийн, элпийн йукъара башхаллин сурт хIоттор. Олучу дешнашкахь абзнаш билгалдар, артикуляция тIе тидам бохуьйтуш, абзнаш алар. Дешнийн абзнийн моделах хIоттор. Дешан абзнийн а, элпийн а билгалдар (обозначение) дустар. Мукъачу а, мукъазчу а абзнийн къастар а, царна йукъара башхалла (разница) а. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа а, мукъаза а абзнаш дагардар. Мукъий, мукъазий абзнаш билгалден мукъачу а, мукъазчу а абзнийн а, элпийн а маъIна къастаран меттигна тIехь тергам. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маъIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн (<i>ё, я, ю, ы, ф, ц</i>) алар (воспроизведение). Дош а, дешдакъа а билгалдар, царна йукъарчу башхаллах кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехь тергам.

			Дашехь маса дешдакъя ду билгалдар. Дешнаш цхъана моҕанера вукху моҕане сехьадахар. Дешнаш дешдакьошка декъар. Предложенехь дешнаш вовших къаьстина (кIайдаргехула) йаздар. Долахь цIераш (адамийн цIераш, ден цIе, фамилеш, дийнатиин цIераш) доккхачу элпаца йазйан, иштта йаздарх кхето. «Нохчийн меттан аьзних лаьцна вайна хIун хаьа?» темина къамел, йоза-дешар Iаморехь долу хаарш карладахар. Дешан схема хIоттор. Озана характеристика йала хаар. Оьрсийн маттехь доцчу шалхачу элпийн нийса йаздар а, аьзнийн схьаалар а кхочушдар. Ловзаран кепехь шардар «Билгалдинчу озана дош даладе»: <i>(Дада, худар, бода, бад)</i>. Массо а дешнашкахь муьлха аз ду цхьаттера хезаш? Оцу озана дош даладе: дашна йуьххьехь, йуккьехь, чаккхенгахь. Шардар: йалийнчу билгалонашца аьзнаш билгалдахар (барта). Шимма цхьаьна бен болх: билгалбинчу бухца аьзнаш тобанашка дерзор. Дош, дешдакъя билгалдар, коьртачу башхаллех (различие) кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакьойн хIоттамна тIехь тергам. Дош сехьадаккхархьама дешдакьошка декъар. Дашехь маса дешдакъя ду билгалдар.
10.	Графика (3 сахьт)	Аз а, элп а. Аьзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш. ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу <i>е, ё, ю, я</i> элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатиин цIерашкахь а доккха элп. Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза роҕаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.	Долахь цIераш доккхачу элпаца йазйар. Долахьчу цIерех пайда а оьцуш, шимма цхьаьна предложенеш хIиттор. Дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттаман моделах хIиттор. Дешаран диалог «Дешнийн аьзнийн а, элпийн а хIоттам бустар». Шардар: дашехь маса дешдакъя ду билгалдар, дош дешдакьошка декъаран бакьонах кхетор. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн <i>(ф, ё, ю, ы, и)</i> цIе йаккхар, алар.

		Элпийн боцу графикин гГирсап: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.	Ловзаран кепехь шардар: «Дашах лаьцна дика хьан дуьйцуь дара?»), шардар кхочушдарехь, аьзнаш элпашца билгалдарх; дешан аьзнийн а, элпийн а хIоттамах барта кьамелан алар хIотто хаар карадерзадо. Ловзар-кьовсадалар «Карлайаккха абат» Шимма цхьаьна бен болх: йукъахдитина мукъа а, мукъаза а элпаш йукъа а хIиттош, дешнаш кхоллар. Предложеннин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккхачу элпан нийсайаздар. Шардар: Дешнашкахь йукъахдитина элпаш йукъахIиттор.
11.	Орфоэпи (курсан массо декъехь Iамош йу)	Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнадараш а алар: шала мукъаза <i>ккх, тт, лл, и.д.кх</i> .	Дешнашкахь йукъахдитина элпаш хIиттор. Шалха элпаш <i>ккх, тт, лл и.дI.кх</i> . дехха, цхьа аз санна, алар. Билгалдинчу элпан меттиг алфавитехь билгалйаккхар. Шардар: предложенехь дош нийса дIадеша, масала: Арахь <i>dogla ду. Helаран dogla ду</i> .
12.	Лексика а, морфологи а (4 сахьт)	Дош меттан дакъа санна (довзийтар). Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар). Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).	Дешаран диалог: Муьлхачу хаттаршна жоп дала тарло дешнаша? ХIума а, хIуманан билгало а, дар а гойту дешнаш (<i>мила? хIун? хIун дина? и.д.кх.</i>) хаттаршкахула кьастор. Шардар: предложенешкахь тера, дуьхьал маьIна долу дешнаш карор а, кхин тIе лахар а (<i>йоккха-жима, лекха-лоха</i>). Шардар: <i>мила?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам билгалден а, <i>хIун?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам доцург билгалден а, дешнаш текстехь харжар. Шимма цхьаьна бен болх: <i>цхьаь, ший, дуккха а</i> бохучу дешнашца дешнийн цхьаьнакхетарш хIиттор а, кьамелехь царех нийса пайдаэцар а. Тобанашкахь болх: адам билгалден а, хIуманаш билгалйен а дешнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: хIуманан цIе суьртаца цхьаьнайалор (<i>кхор, Iаж...</i>); дийнатийн цIераш церан суьрташца цхьаьнайалор (<i>цициг, жIаьла...</i>), и.дI.кх. Бос билгалбен цIе а, бос (бесан сурт) а цхьаьнабалор. Шимма цхьаьна бен болх: кху тайпа « <i>хIума + хIуманан билгало</i> » дешнаш цхьаьнадалор.

13.	Синтаксис (3 сахът)	Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар). Предложеннин схема. Предложеннин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хИттор. Предложенехъ дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехъ дешнийн уьйр билгалийаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахИттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хИттор. Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.	Предложеннин схема йеша хаар. Предложени а, цуьнан схема а цхъаьнайалор. Билгалдинчу дешнашца а, схемица а предложенеш хИттор. Хаттаран, айдаран, дийцаран, тIедожоран предложенеш дифференцировать йар. Шардар: предложенеш билгалийинчу изшарца (интонаци) йешар. Шимма цхъаьна бен болх: кеп талхийна предложени нисйе (изделлачу дешнех предложени кхолла), масала: <i>дахара, тхо, хьуьнах, селхана</i>. Шимма цхъаьна бен болх: текстан дакъош къастор, церан къастор нийса хиларх кхетор. Практикин болх: кеп талхийна текст схъайазйар, предложенийн кепаш нийса йалор (йуьххьехъ доккха элп, чаккхенгахъ хьаьркаш).
14.	Орфографи а, пунктуаци а (5 сахът)	Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехъ дешнаш къаьстина йаздар; предложеннин йуьххьехъ а, долахъ цIерашкахъ а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахъ а, фамилешкахъ а, дийнатийн цIерашкахъ а; адамийн цIерашкахъ, фамилешкахъ, ден цIерашкахъ, дийнатийн цIерашкахъ <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахъ <i>я, ю, е, ё</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>хь, хI, кх, чI</i> и т.д.) нийсайаздар; <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложеннин чаккхенгахъ сацаран хьаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш. Текст схъайазйаран алгоритм.	Нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш Iамор. Цхъана могIанера вукху могIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Алар цхъаь долуш, йазйар тайп-тайпана долчу дешнашна тIехъ тергам, масала: <i>мотт, цIе, ча, мIара</i>. Шардар: долахъ цIераш йукъахъ йолу предложенеш дIайазйар. Кхоллараллин тIедиллар: алгоритмана тIе а тевжаш, долахъчу цIерийн билгалбаьккхинчу барамца, «Сан доьзал» цIе йолу доккха доцу дийцар йазде.
15.	Къамел кхиор (6 сахът)	Къамел адамашна йукъахъ тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехъ дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна	Iаматан элементаш йовзар (форзац, шмуцтитул, чулацам, билламаш, дошам-йуххедиллар). Адамийн дахарехъ меттан а, къамелан а маьIнах, кхечу халкъийн меттанийн ларам беш, алар. Хьехархочун къамел хазарца тIеэцар.

	(довзийтар). Текстан цІе. Шен (долахъ) текст хІоттор. ТІекеренан хъелаш: тІекеренан Іалашо, хъаьнца, мичахъ кхочушхуьлу тІекере. Барта тІекеренан хъелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хъажар, аудиозаписе ладогІар). Дешаран а, Іер-дахаран а хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш (маршала хаттар, Іодика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).	Къамелан гІуллакхдаран коьрта тайпанаш билгалдар: <i>ладогІар, дийцар (къамел дар), йоза, йешар</i>. Хезна текст йозанан кепехъ схъайийцар. Къамелан дакъа санна текст, текстан коьрта билгалонаш йовзийтар. Текст а, предложени а вовшихъ къастор. БІаьрсица а, хазарца а текстера предложенеш къастор. ХІоттийнчу хъесапца цхъаьнайогІу барта а, йозанан а текст кхоллар. ЛадугІучу/йовшучу текстана цІе харжар. 3-4 къаьстинчу предложенех текст хІоттор. Йозанехъ предложенин кеп нийса кхочушйар (йуьххъехъ доккха элп, чаккхенгахъ тІадам). Предложенийн схемаш хІиттор а, кийча схемаш билгалйинчу предложенешца йустар а. Іамийна нийсайаздаран а, пунктуацин а бакьонаш йозанехъ ларйар. Шимма цхъаьна бен болх: «Муьлха шеран хан дукхайеза хъуна?» темина диалог хІоттор. ТІекеренийн тайп-тайпана хъелаш гайтаран суьрташца болх (<i>маршалла хаттар, Іодика йар, баркалла алар, дехар дар</i>), хІора хьолана догІу этикетан дешнаш харжар. Нохчийн гІиллакх-оьздангаллин лексикица диалог хІоттор. Ролашца ловзар «Хъеший бахкар»: ламасташца догІуш, хъеший тІезцар. Шимма цхъаьна бен болх: «Цхъаьнакхетар» къамелхочуьнга могашалла, гІуллакх хаттар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) - 5 с.		

2 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Маттах лаьцна йукъара хаамаш (1 сахът, кхидIа курсан массо декъехь Iамадо)	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	«Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маъIна» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран коьрта гIирс хиларх йукъахь жамIан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Россин Федерацехь меттанийн шорталлех болу хаамаш бийцаре бар. Мотт Iаморан некъех лаьцна диалог. Йукъахь жамIан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Iаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпии (8 сахът, кхидIа курсан массо декъехь Iамадо)	Аьзнийн маъIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (<i>аь-аь, оь-оь, уь-уь</i>) а, уьш элпашца билгалйар а (<i>аь, оь, уь, яь, юь</i>). <i>Я, яь, ю, юь, е(ё)</i> элпашца дешнаш. <i>Э, е</i> элпашца дешнаш. Деа а, доца а мукъанаш. <i>Й</i> элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, kI, кь, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i>	Схемина тIе а тевжаш, аьзнийн характеристика кхочушйар. Дешнашкахь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн артикуляцин башхаллаш. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн нийса алар. Шаьш билгалдечу озан характеристикехула элпийн классификаци кхочушйар. Меттан коьчална тIехь тергам: <i>я, яь, ю, юь, е (ё), э, е</i> элпашца долчу дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттамехь йолчу башхаллех кхетор. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар.

		элпашца долу дешнаш. Шеконца [овв], [ой], [эв] хеза дешнаш нийсайаздар. Дешнаш дешдакьошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетарш дерш а цхъаьна). Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графикаин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хъаьрк, абзац (цIен моглa), сацаран хъаьркаш (Iамийнчун барамехь).	Шалхачу мукъазчу аьзнийн (гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I) алар. Долахьчу а, йукъарчу а цIерашкахь элпийн, аьзнийн барам базар, хIора нисйеллачу меттехь элпийн, аьзнийн бараман галморзахаллех кхетор. Цхъана могланера вукху моглане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Графикаин гIирсех нийса пайдаэцар а, кхетор а: кIайдарг, дош сехьадаккхаран хъаьрк, абзац, предложенин чаккхенгахь тIадам. Дош сехьадаккхаран бакъонах пайдаэцар.
3.	Лексика (10 сахьт)	Дош декаран а, маьIнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар. ЦхъанамаьIнийн а, дукхамаьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам). Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тIехь тергам.	Дидактикин ловзар: «Муьлха дош ду хаал?» (суьрташкахула дешнаш довза деза). Тобанашца болх: текстехь дешан маьIнина тIехь тергам, текстана тIе а тевжаш, дешан маьIна билгалдар. Практикин болх: дошам тIера, хъайна хьалха ца хууш хиллачу, кхаа дешан маьIна схъайазде. Тобанашца болх: кроссворд кхочушйар. Дешнийн тайп-тайпана маьIна гойгучу суьрташца болх, масала: <i>мотт, нIаьна...</i>, суьрташна тIе а тевжаш, дукхамаьIнийн дешнийн маьIнех кхетор. Синонимийн, лексикин маьIнина а, шайх пайдаэцначу предложенешна а тIе а тевжаш, маьIнийн тераллина а, башхаллина а тIехь тергам. Шина синонимах, харжамна комментари а йеш, билгалйинчу предложенехь уггар догIург харжа хаар карадерзорна тIехъажийна шардар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехь синонимаш лахар. Суьрташца болх: суьртийн кепехь беллачу хаамах кхетаран а, далийнчу дешнашца – антонимашца иза цхъаьнайало хааран а хаарш кхиор. Дидактикин ловзар: «Дуьхьал маьIна долчу дешан цIе йаккха». Шимма цхъаьна бен болх: билгалдинчу дешнашна антонимаш йалор. Практикин болх: предложенешкахь антонимаш лахар.

4.	Дешан хІоттам (морфемика) (3 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхъанаораман (гергара) дешнаш. Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).	«Гергара стаг хъанах олу?» темина дешаран диалог. «Гергара дешнаш» боху кхетам йукъабалор. Гергарчу дешнашна тІехь тергам (тералла, башхалла). Ловзаран кепехь шардар: «Совнаха дош караде». Меттан коьчална а, суьрташна а тІехь тергам: къамелехь шена зеделлачунна а, суьрташна а тІе а тевжаш, масех гергарчу дешан маьІнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор, дешнийн маьІнашкахь терачух а, къаьстачух а хетарг алар, шен гІоьнца, дерриг гергарчу дешнийн маьІнах кхето таро лун дош гучудаккхар. Дешаран диалог: «Гергарчу дешнийн йукъарчу декъах хІун ала мегар ду?» Цхъаьна бен болх: дешнашкахь коьрта дакъа билгалдар (орам).
5.	Морфологи (10 сахът)	Къамелан дакъош. ЦІердош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	Дешаран диалог: «Вайн къамел стенах лаьтта?» «Къамелан дакъош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдинчу дешнийн гуламна тІехь тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «цІердош» кхетам йукъабалор. Шимма цхъаьна бен болх: муьлхачу хаттаршна жоп ло хъаьжжина, цІердешнаш шина тобане декъар («хІун?» йа «мила?»). Адамийн цІераш, ден цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш билгалйечу цІердешнех лаьцна дешаран диалог. «Долахь», «йукъара» боху кхетамаш йукъабалор. ЦІердешнийн лексикин маьІнина тІехь тергам. Шардар: билгалбинчу баххашца текстехь дешнаш лахар (масала, дешаран гІирсийн цІераш йошу дешнаш, Іаламан хиламийн, доьзалан декъашхойн, и.д.кх.). Дифференциаци йарехула тІедиллар: дешнийн тобанийн йукъара билгало гучуйаккхар.
		Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.	Билгалдинчу дешнашна тІехь тергам: хІун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «хандош» боху кхетам йукъабалор. Хандешан лексикин маьІнина тІехь тергам. Дифференциаци йарехула тІедиллар: хаттаршка хъаьжжина хандешнаш тобанашка дерзор.

			Практикин болх: дешнийн гуламна йукъара хандешнаш схъайаздар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехь хандешнаш карор. Ша бен болх: предложенина хандош йукъахIаттор.
		Билгалдош (довзийтар): йукъара маьIна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехь пайдаэцар. зависимости от того, какие признаки предметов они обозначают (цвет, вкус, размер). Работа в группах: соотнесение имен прилагательных и вопросов к ним (муха? хъенан? стенан?).	Билгалдинчу дешнашна тIехь тергам: хIун билгалйо, муьлхачу хаттарна жоп ло, жамI дар, «билгалдош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдешан лексикин маьIнина тIехь тергам. Шимма цхъаьна бен болх: муха? бохучу хаттарна жоп луш долу билгалдешнаш, хIуманан муьлха билгало (бос, чам, барам) гойту хъаьжжина, кхаа тобане дIасадекъар. Тобанашкахь болх: билгалдешнаш а, царна хIиттош долу хаттарш а цхъаьнадалор (муха? хъенан? стенан?). Ша бен болх: текста билгалдешнаш схъайаздар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: билгалдешнийн тобанан йукъара билгало гучуйаккхар. Практикин болх: билгалдешнаш (деллачу билгалдешнашна йукъара) предложенешна йукъайаздар.
		ДештIаьхье. Уггар йаьржина дештIаьхьенаш: <i>mIe, mIepa, чу, чуьра, кIел</i>, и. д. кх.	Шардар (тергам): муьлха предложени нийса хIоттийна йу? Масала, Чорпа йай тIехь йу. Чорпа йай чохь йу...? «ДештIаьхье» боху кхетам йукъабалор. «Стенна оьшу дештIаьхьенаш?» темина дешаран диалог. Кхоллараллин болх: тайп-тайпанчу дештIаьхьенех пайда а оьцуш, цхъатеррачу дешнийн гуламах предложенеш хIиттор. Ловзаран кепехь шардар: «ДештIаьхьенаш тиллайелла».
6.	Синтаксис (5 сахьт)	Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар). Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар. Аларан Iалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш. Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш	Дашна а, предложенина а тIехь тергам. «Предложенехь дешнаш вовших муха дозу?» темина дешаран диалог. Шардар: нийса хIиттийна предложенеш схъакъастор (билгалйинчарна йукъара). Дешаран диалог: «Предложенин чаккхенгахь муьлха хьарк дилла деза муха хаа деза?». Тобанашкахь болх: кеп талхийнчу текстехь предложенийн, чаккхенгахь йогIу сацаран хъаьрк хIотторца, доза къастор.

		(интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.	Шимма цхъаьна бен болх: дешнийн билгалбаьккхинчу гуламах предложенеш хИттор. Шимма цхъаьна бен болх: эмоцин иэшаре хъаьжжина къаьсташ йолу предложенеш йустар, йогIучу иэшарца предложенеш алар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (13 сахьт)	Предложеннин йуххъехъ а, долахъ цIерашкахъ а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатиин цIераш); предложеннин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана могоIарера вукху могоIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш); Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхъама (нисдархъама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цIерашкахъ доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а (нохчийн меттан дешнашкахъ) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахъ <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; долахъ цIерашкахъ: цIерашкахъ, фамилешкахъ, дайн цIерашкахъ, дийнатиин цIерашкахъ, меттигийн цIерашкахъ (нохчийн меттан дешнашкахъ) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахъ (дохлахъ цIерашкахъ) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>къ, кI, кх, гI, и.д.кх.</i>) нийсайаздар; шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хезачу дешнийн нийсайаздар (-эв, -авь, -ев); <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа <i>и, уь</i> хезачохъ <i>й</i> элп йаздар; дештIаьхъенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	Дешаран диалог: «Схъайазйарехъ дарийн къепен алгоритмах муха пайдаэца беза?» Комментарица йоза кхочушдар: йаздечу долахъчу а, йукъарчу а цIердешнашнийн дIайаздаран башхаллех кхетор. Деха <i>и, уь</i> элпашна тIаьхъа <i>й</i> элп йазйаран бакъо тIечIагIйарна шардар. Вовшеталлар. Бакъонах пайдаэцаран ша шена таллам бар. Меттан коьчална тIехъ тергам: дош сехьадаккхаран бакъонца доьзначу хаттарна, билгалйинчу коьчалан анализан буха тIехъ жопан кеп йалор, дешнаш сехьадахаран бакъо къастор (тайар). Таблицица болх (цхъана бIогIамалгехъ дешнаш дешдакъошца декъна ду, вукху бIогIамалгехъ изза дешнаш сехьадахарна декъна ду): дешнаш дешдакъошка декъаран, дешнаш сехьадахаран башхаллаш дуьхъ-дуьхъал хИттор, къаьсташ долчух кхетам балар. Практикин болх: сехьадаха мегачу кепара декъарца дешнаш дIайаздар, дешнаш сехьадохуш декъарехъ ша шена мах хадор кхочушдар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: билгалбинчу буха тIехъ дешнаш карор (сехьадаха ца мега дешнаш). Шимма цхъаьна бен болх: дешнаш сехьадахарна декъарехъ даьхначу гIалатех кхетор. Ша шена таллам: шен кхечу предметашкара йозанан белхаш, дешнаш сехьадахаран бакъонах пайдаэцарехъ хила тарло гIалаташ нисдаран Iалашонца, таллар. Практикин болх: долахъ цIердешнаш йаздаран бакъонах пайда а оьцуш, предложенеш дIайазйар. Шимма цхъаьна бен болх: долахъ цIердешнийн (цIераш, фамилеш, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш) йаздаран бакъонах тIейоьжначу кепехъ пайдаэца дезачу хаттаршна жопаш далар.

			Кхоллараллин тЕдиллар: пхеаннал кЕезиг долахь цЕрдош (цЕраш, фамилеш, дийнатиин цЕраш, меттигийн цЕраш) шеца долу текст йазйар. Дешаран диалог: «Муха хЮотто йеза, хила тарло нийсайаздаран гІалат гучудаккхархьама, дарийн кьепен план». Шимма цхьаьна бен болх: гергарчу дешнийн моГІанехь гергара доцу дош гучудаккхар. Комментарица йоза кхочушдар: [оьв], [ой], [эв] аьзнашца долчу дешнийн нийсайаздарехула Іамийнчу бакьонах пайдаэцар шардар. Нийсайаздаран тренинг: я, яь, ю, юь, е элпашца долчу йукьарчу, долахьчу цЕрдешнийн нийсайаздар. Суьрташца а, царна буха йаздинчу дешнашца а болх, кІора-кьора, 20-20ь, и.д.кх. тайпанан дешнийн анализ кхочушйо. Тобанашкахь болх: билгалбаьхначу баххашца дешнийн тобанаш йар: цхьаьнадоГІу йа ца доГІу дешан орамехь мукьазчу аьзнийн алар а, йаздар а. Шимма цхьаьна бен болх: текстехь Іамийнчу бакьонашца доГІучу дешнийн йаздаран декьехь тЕчІагІдарш далор.
8.	Къамел кхиор (10 сахьт)	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тЕкеренан Іалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабоГІу меттан гІирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дІадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тЕберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Іер-дахаран а тЕкеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гІуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дІахьуш, бартбан а, йукьарчу сацаме ван а хаар.	Шен дІахьарехь дешархой тЕкеренан хьолан башхаллаш билгалйаха Іема дешаран диалог: Іалашонаш, хьесапаш, декьашхойн хЮоттам, меттиг, хан, коммуникацин гІирсаш. Диалоган жамІдар: тЕкеренан хьолехь тЕкеренан Іалашо сецор, хьаьнца, мичахь дІахьош йу тЕкере мехала хиларх а, меттан гІирсаш харжар хьолан оцу башхаллех доьзна хиларх а хьехархочун хаам. Билгалйинчу масех репликех комментарешца нийсаниг барта харжар, Іалашонца а, тЕкеренан хьелашца а цхьаьнабоГІу меттан гІирсаш харжар бух болуш хилар тЕчІагІдар. Ролашкахь ловзарш, къамел дІадахьаран хаарш карадерзорна лерина сценкаш хІиттор: дІадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тЕберзо, и. д. кх. Кхоллараллин тЕдиллар: къамел дІадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тЕберзо, и.д.кх. оьшучу хьелашкахь шен диалогаш хІиттор.

			Къамелан этикетан норманашна тергам. Этикетан аларш шардар йукъалоцу ролашкахъ ловзар. ХIора дийнан тIекере кхочушIарехъ, шен къамелан культурин мах хадоран Iалашонца, шена тIехъ тергам. Шардар: билгалйинчу тексташкахъ тIекеренан бакъонашца, къамелан этикетан норманашца доьзна гIалаташ схъакарор, карийна гIалаташ нисдар. «Тергамхой» ролашкахъ ловзар, ловзаран Iалашо йоьзна йу урокехъ а, переменашкахъ а барта тIекеренан меттан а, меттан боцу а гIирсийн харжар нийса хиларан мах хадорца. Кхоллараллин тIедиллар: диалогехъ дакъалацаран бакъонашца долу плакат кхоллар (ладогIа хаар, репликаш нийса тIеэца хаар, къамелехъ дакъалаца, хетарг дийца).
		Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.	Суьртийн репродукцешца болх, суьртана шен эмоцин откликан анализ йар, хIиттийнчу хаттаршна жобпаш далар. Хаттаршна тIе а тевжаш, суьрта тIехула барта дийцар хIоттор. Исбаьхьаллин музеехула виртуале экскурси.
		Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехъ кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цIе. Билгалйинчу тексташна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а роIалла талхийна тексташ нисйар. Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а. Текстах кхетар: текстехъ болчу хааман буха тIехъ цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (изшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.	Дешаран диалог «Дош, предложени, текст йустар», диалог кхочушIарехъ дешан, предложенин, текстан тераниг, къаьсташ дерг гучудаккхар. Меттан коьчална тIехъ тергам: текстийн а, «текст цахиларийн» (предложенийн хьал-тIаьхьалла галйаьккхина/йукъарчу темица йоьзна йоцу масех предложении/цхьана хIуманах лаьцна, амма ойла ца гойту масех предложени) масех масал, текстан билгалонийн йустар, гучуйахар: текстехъ предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьал-тIаьхьалла; текстехъ кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Шимма цхьаьна бен болх: текст а, предложенийн гулам а къастор, шена хетарг тIечIагIдар. Текстера предложенийн уйран некъашна тIехъ тергам, текстехъ предложенийн уйран некъех шена хетарг алар. Текстехъ предложенийн хьалх-тIаьхьаллина тIехъ тергам. Ша бен болх: талхийна текст йухаметтахIоттор – текстехъ предложенийн нийса роIалла къастор.

		Хаттаршна тӀе а тевжаш, 25-35 дешан барамехъ йолу дийцаран текст ма-йарра схъайийцар.	Практикин болх: билгалйинчу текстийн коьртачу маӀнин кеп кхоллар. Текстан хӀоттамна тӀехъ тергам, текстан хӀоттаман дакъа санна абзац йовзийтар. Цхъаьна бен болх: абзацийн хьалх-тӀаьхьаллин къепе талхийнчу текстехъ абзацийн роӀалла къастор. Дифференциаци йарехула тӀедиллар: дийначу текстехъ абзацаш къастор. Дийцаре дар: муха йоьзна йу текстан коьрта ойлахӀора абзацан чулацамца. Практикин болх: текстан коьртачу ойланан кеп йалор. Цхъаьна бен болх: текстана цӀе харжар. Тобанашкахъ болх: цхъана текстана тайп-тайпана цӀераш харжар. Практикин болх: цӀеран а, текстан а йогӀуш хилар /йогӀуш цахилар къастор, шена хетарг тӀечӀагӀдар. Кхоллараллин болх: билгалйинчу цӀарца текст хӀоттор. Практикин болх: абзацийн галйаьккхина роӀалла йухаметтахӀоттор, нисйина текст дӀайазйар. Дешаран диалог: «Муьлха Ӏалашонаш хила мега тексташ кхоллараллехъ? », текст кхолларан Ӏалашонех дешархоша шайна хетарг алар. Текст-суртхӀотторна башхаллашна тӀехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор, текстехъ суртхӀоттор кхолларан гӀирсаш карор. Текст-дийцарна башхаллашна тӀехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Текст-ойлайарна башхаллашна тӀехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Тобанашкахъ болх: текст-дийцарш текст-суртхӀотторца йустар. Декъалбарийн далийнчу масалшна анализ йарехъ декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йар, текстийн-декъалбарийн хӀоттаман анализ йар. Кхоллараллин тӀедиллар: декъалваран открыткин текст кхоллар (декъалваран бахъана дешархоша шаьш хоржу).
--	--	--	---

			Схъайийцаран (25-35 дешан барамехъ дийцаран текст) бух санна йалийнчу текстан чулацамна йукъахъ анализ йар. Дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан. Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан. Текстана хІиттийнчу хаттаршна барта жобпаш далар. Хаттаршна тІе а тевжаш, текст барта схъайийцар. Хаттаршна тІе а тевжаш, текстан чулацам йозанан кепехъ ма-барра схъабийцар. Схъадийцар нисдан аьтто хуьлуьйту ша шена таллам бар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 8 сахът			

3 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гІуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът², Іамор курсан дерриг дакъошкахъ дІахьо)	Нохчийн мотт тІекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.	«Добзалехъ а, йукъараллехъ а нохчийн маттах пайдаэцар» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран (тІекере лелоран) коьрта гІирс хиларх йукъахъ жамІан кеп йалор. Шимма цхъаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Меттан кхиаран некъех лаьцна диалог. Нохчийн мотт кхиорах а, Іалашбарах а лаьцна хаамаш бийцаре бар. Йукъахъ жамІан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Іаморан некъаш.

² Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехъ бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьажина нисбан йиш йолуш бу барам..

2.	Фонетика, графика, орфоэпи (курсан массо декъехъ Іамадо) (3 сахът)	Нохчийн меттан абзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъабзнаш. Деха а, доца а мукъа абзнаш. Йеха а, йоца а дифтонгаш из, уо, уьш йазйар а. Нохчийн маттахъ ь гІуллакх. ь, ь долчу дешнашкахъ (айъа, тетрадь...) абзнийн а, элпийн а хІоттаман базар. Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Абзнийн а, абзнийн цхъабнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахъ мукъачу абзнийн дохалла (нохчийн маттахъ жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).	Абзнийн классификаци дІайахъа ладаме билгало къастор. Шимма цхъабна бен болх: тІабхъабогІучу йукъахъ бечу талламца абзнийн билгалбинчу гуламна классификации йар. Тобанашкахъ болх: дешнийн билгалбинчу гуламехъ элпийн а, абзнийн а барам базар. Ша бен болх: билгалдина дешнаш алфавитан къепехъ дІайаздар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: алфавитан къепехъ цІераш дІанисйеш кхочушдинчу тІедилларехъ гІалаташ карор. Дешнийн нийса алар а, йазйар къасторхъама нийсайаздаран дошамца болх бар. Дошамашца, справочникашца алфавитах долчу хаарех боьзна болх барехула курсан массо дакъо Іаморехъ практикин болх. Мукъачу абзнийн дохаллина тІехъ тергам. Ловзаран кепехъ шардар: тайп-тайпанчу предложенешкахъ нийса дІадеша дош
3.	Лексика (3 сахът)	Дешан лексикин маьІна. Дешан нийса а, тІедеана а маьІна (довзийтар).	Дешаран диалог: «Мичахъ лаха деза цадевза дешнаш?» Дешнийн маьІнехъ хъехархочун дийцар. Суьртийн буха тІехъ дешнийн маьІнашна тІехъ тергам. Дошаман статьях лаьцна хъехархочо дийцар, статьян хІоттамна тІехъ тергам. Ша бен болх: Тетрадь тІе дешан (билгалдинчу дешнех хаьржинчу) дошаман статья схъайазйар. Шимма цхъабна бен болх: предложенешкахъ нийсачу а, тІедеанчу а маьІнашкахъ дешнаш карор.
4.	Дешан хІоттам (морфемика) (7 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхъанаораман (гергара) дешнаш; цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахъ орам къастор (аттачу дешнашкахъ); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна. Цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маьІне дакъош. -р, - хо, -ча суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (цІа-цІелиг, кема-кемалг,...).	Дешаран диалог: «Муха къастало дешнийн гергарло?» «Орам», «цхъанаораман дешнаш» бохучу кхетамашца болх: Іамат тІехъ йалийнчу бакъонийн анализ. Ша бен болх: дешнийн билгалбинчу гуламехъ билгалбаьккхинчу орамца дешнаш каро. Шимма цхъабна бен болх: гергара дешнаш харжар (лахар). (Текстехъ) Гергара дешнаш лахаран Іалашонца текстан анализ. Тобанашкахъ болх: билгалбинчу могІарехъ совнаха дош карорна (гучудаккхарна) лерина тІедиллар кхочушдар (масала, гергарчу дешнийн тобанехъ синоним). Дешан кеп хийцайаларна тІехъ тергам.

			Шен чулацамехъ цхъана дешан кепаш йолчу текстаца болх бар: дешан кепаш лахар, дешан кепаш йустар, дешан (дешан хийцало дакъа) кепашкахъ къаьсташ долу дакъа гучудаккхар «Чаккхе» бохучу кхетамца болх: Iамат тIехъ йалийнчу бакъонан анализ. Практикин болх: Iамат тIехъ йалийнчу кепаци дош хийцар, цхъана дешан кепашкахъ орам схъакарор а, билгалбаккхар а. Шардар: деллачу дешнашкахъ орам билгалбаккхар а. Ша бен болх: цхъа орам болу дешнаш тобанашка дерзор. Цхъанаораман дешнех а, дешнийн кепех а хъехархочун дийцар. Суффиксийн а, дешхълхенийн а меттигах а, маъIнех а кхетор. Тобанашкахъ болх: билгалйинчу кепаци мога чекхбаккхар (- хо, -р, - ча суффиксийн гIоьнца керла дешнаш кхоллар). Цхъаьна бен болх: хъастаран-жимдаран суффиксашца долу дешнаш довзар.
5.	Морфологи (20 сахът)	Цердош: йукъара маъIна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Долахъ (фамили, цIе, ден цIе, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш, говзариин, газетиин, журналийн цIераш...) а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн терахъашца хийцадалар. Цхъллин терахъан а, дукхаллин терахъан а бен кеп йоцу цIердешнаш. ЦIердешнийн классаш. ЦIердешнийн классийн гайтамаш. ЦIердешан дожар. ЦIердешан дожар билгалдаккхар. ЦIердешнийн дожаршца а, терахъашца а хийцадалар.	Дешаран диалог «Муълха къамелан дакъош девза вайна?» Практикин болх: «Къамелан дакъош» таблица хIоттор (цIераш, маъIна, хаттарш, масалш). Суьрташца болх: диктант «Молчанка» (цхъллин а, дукхаллин а терахъехъ цIердешнаш дIайаздар). ЦIердешнийш классашца хийцадаларна тIехъ тергам, дина жамIаш Iамат тIехъ балийнчу хаамца дустар. Шимма цхъаьна бен болх: билгалдинчу цIердешнийн классан гайтам билгалбаккхар. Тобанашкахъ болх: къастийнчу билгалонца (масала, класс йа терахъ) цIердешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар. Дожарш довзийтар: цIераш, хаттарш. Практикин болх: предложенешкахъ цIердешнийн дожар билгалдаккхар. Ша бен болх: тайп-тайпанчу дожаршкахъ долчу цIердешнашца предложенеш хIиттор.
		Билгалдош: йукъара маъIна, хаттарш (муха? хъенан? стенан? муханиг?), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш.	Лаамаза а, лааме а билгалдешнашна тIехъ тергам, бинчу тергаман жамIаш кепе далор, шен жамIаш Iамат тIехъ болчу хаамца дустар.

		Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.	Шимма цхъаьна бен болх: къастийнчу билгалонца (масала, лааме йа лаамаза) билгалдешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар. Тобанашкахь болх: билгалдешнаш дожаршца легор. Дешаран диалог: «Дерриг билгалдешнаш хийцалой-те классашца а, терахьашца а?». Шардар: делла билгалдешнаш классашца а, терахьашца а хийцар.
		Церметдош (йукъара кхетам). Йаххийн церметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхъана дешан ца оьшу йух-йуха далор дIадаккхархъама, йаххийн церметдешнех пайдаэцар.	Текстехь церметдешнийн гуллакхна тIехь тергам. Практикин болх: текстехь йух-йуха далийна цердешнаш догIучу йаххийн церметдешнашца хийцарехула, текст нисйар. Тобанашкахь болх: текстехь церметдешнех пайдаэцар догIуш хилар къастор, церметдешнех пайдаэцар дика нисцадаларехула долу къамелан гIалаташ гучудахар.
		Хандош: йукъара маьIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогIу хан.	Практикин болх: шеца хандешнаш хиларна текста на анализ йар. Ловзаран кепехь шардар: «Совнаха дош караде (хандешан билгалзачу кепара дешнаш)». Шимма цхъаьна бен болх: хандешнаш хенашца тобанашка дерзор. Кхоллараллин болх: хандешан хан а хуьйцуш, текст хийцар.
		ДештIаьхье (карладаккхар). ДештIаьхьенаш тIе, чу, церан дешхьалхенех (тIе-, чу-) къастар.	ДештIаьхьенашца а, дешхьалхенашца а йолчу предложенешна тIехь тергам. ДештIаьхьенийн а, дешхьалхенийн къаьсташ йолчу башхаллех жамI дар, Iамат тIехь балийнчу хаамца иза дустар. Дешаран диалог: «Муьлхачу къамелан дакъошца доттагIалла леладо дештIаьхьено?» Цхъаьна бен болх: предложенешкахь (атта меттигашкахь) дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а йовзар.
		Ца, ма дакъалгаш а, церан маьIна а.	Предложенешкахь ца, ма дакъалгашна тIехь тергам, тергаман жамIаш кепе далор.
6.	Синтаксис (9 сахьт)	Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаьIнийн (синтаксисан) хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар. Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш	Комментари йарехула тIедиллар кхочушдар: предложенешкара, цхъанна тIера вукхунна маьIнийн хаттар хIотто тарло, шишша дош схьайазде. Предложенехь дешнийн уьйрах хьехархочун дийцар. «Дешнийн цхъаьнакхетар» боху кхетам йукъабалор. Ша бен болх: маьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенешкарчу дешнашна йукъара уьйр къастор.

		(тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Хуттург йоцчу а, а хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тIехь тергам.	Аларан Iалашонехула а, эмоцин иэшарехула а предложенийн кепех долу хаарш карладахарна тIехьажийна йолу дешаран диалог. Дифференциаци йарехула тIедиллар: предложенешна классификаци йархьама билгало къастор. Шардар: текстехь йеллачу характеристикашца йогIу предложенеш карор. Тобанашкахь болх: предложенеш а, церан характеристикаш (аларан Iалашо, эмоцин иэшар) а цхьаьнайалор. Ша бен болх: текстера дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш схьайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: предложенийн классификаци кхочушйар. Йукьахь предложенин коьрта меженаш билгалйахаран алгоритм хIоттор. Подлежащеш а, сказуемеш а карорехула шардарш. Хуттург а йолчу а, хуттург йоцчу а цхьаьнатайпанарчу меженашца йолчу предложенешна тIехь тергам. Текстехь цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш карорна, комментари йарехула тIедиллар кхочушдар. Шимма цхьаьна бен болх: предложенин цхьанатайпанчу меженийн моглa чекхбаккхар. Кхоллараллин тIедиллар: цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIиттор. Предложенешна тIехь тергам: «йаьржина», «йаржаза предложенеш» кхетамаш йукьабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (14 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар. Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь (фамилеш,	Дешаран диалог: «Нийсайаздаран хьесап кхочушдарехь шен дарийн план муха хIотто йеза?», диалоган жамIехь Iамийна бакьонаш талларехь дарийн хьал-тIаьхьалла карлайаккхар. ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакьонех пайдаэцаран алгоритмийн моделаш хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Тобанашкахь болх: дешнаш Iамийнчу бакьонашца (масала, чаккхенгахь -г, -к долу цIердешнаш) тобанашкахь цхьаьнатохар.

		цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахь я, яь, ю, юь, е элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца а из, уо дифтонгийн нийсайазйар; чаккхенгахь -г, -к элпаш долчу цІердешнашкахь а йа и элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар (дитт, мотт, балл...); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (ккх, ккь, чкІ,...); дешан чаккхенгахь н элп йаздар; дештІаьхьенаш йаххыйн цІерметдешнашца къаьстина йазйар; дакъалгаш ца, ма хандешнашца къаьстина йаздар; й, ь, ь элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (лл, тт, сс...) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (ккх, ткь, чкь...) долу дешнаш сехьадахар; цІердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештІаьхьенийн нийсайазйар; <i>ца, ма, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а</i> йазйар.	Шимма цхьаьна бен болх: нийсайаздаран гІалатан (масала, нохчийн меттан шала шалха элпаш йаздар (<i>ккх, ккь, цкь.</i>)) тайпане хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Текстана, билгалйинчу бакъонца догІу дешнаш чулацамехь хиларна, комментарии а йеш, анализ йар. Билгалйолчу бакъонна долу дешнаш йукъа а далош, предложенийн моделахь хІиттор. Таллам кхиорна шардар: нийсайаздаран гІалаташ карор. Нийсайаздаран хьесап кхочушдаран шен жамІан мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дІайазйарехь а гІалаташ изшорхьама, хьехархочун гІоьнца шен дарахь нисдар (корректировка). Проектан тІедиллар: халачу дешнийн (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьтгачеран а, дІайазйарехь даим а шеконаш кхоллалучеран а,) шен дошам хІоттор. Нийсайазйаран коьчал тІечІагІйан шардарш харжарехь, шен таронийн мах хадор харжа хьал кхоллар. Кхин тІе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукъахь электронни носитель тІехь йерш). Проектан тІедиллар: билгалйинчу бакъонашна максимале барамехь дешнаш йукъа а далош, шен тексташ кхоллар. Проектан тІедиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хІиттор.
8.	Къамел кхиор (8 сахьт)	Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Іер-дахаран а тІекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тІечІагІдан; барт бан а, цхьаьна гІуллакхдарехь йукъарчу сацамна тІетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тІехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гІо ден къамелан гІирсаш.	Дешаран диалог: «Муха къаьста текстан тема а, текстан коьрта ойла а? Муха къасто йеза текстан тема? Текстан коьрта ойла муха къасто йеза?». Йеллачу текстийн тема а, коьрта ойла а къасторехь комментарии йарехула тІедиллар кхочушдар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: текстан тема а, коьрта ойла а къасторехь гІалаташ карор. Практикин болх: предложенийн кьепе талхийнчу текстийн анализ а, нисйар (корректировка) а. Практикин болх: текстехь маьІнийн йукъахдитарш карор. Цхьаьна текстан план хІоттор. Шимма цхьаьна бен болх: билгалйинчу текстан план хІоттор.

		Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тӀекере лелоран хьелашкахь кӀамелан этикетан башхаллаш. Текстан план. Текстан план хӀоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххыйн цӀерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гӀоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш. Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхӀоттор, ойлайар) кӀастор (билгалдахар) а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а. Кехатан, дӀакхайкхоран (объявленин) жанр. Массара цхьаьна йа ша хӀоттийнчу планаца текст схьаййцар. Талламан, довзийтаран йешар.	Тайп-тайпанчу тайпанан (дийцар, суртхӀоттор, ойлайар) цхьана темина йолчу кхаа текстана тӀехь тергам, текстийн хӀора тайпанан башхаллах жамӀийн кепаш йалор. Кхочушбинчу тергаман жамӀаш «Текстийн кхо тайпа» цӀе йолу таблица хӀотторехь цхьаьнадалор, таблицехь гойту тексташ йустаран хӀара параметраш: «Текст кхолларан Ӏалашо», «Текст хӀотторан башхаллаш», «Метган гӀирсийн башхаллаш». Тобанашкахь болх: хӀора билгалдинчу хьолаца уггар догӀу текстан тайпа харжар («Текстийн кхо тайпа» цӀе йолчу таблица тӀе а тевжаш). Кхоллараллин тӀедиллар: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепаш а тексташ (суртхӀоттор, ойлайар, дийцар) хӀиттор (кхоллар). Практикин болх: хӀоттийнчу коммуникативни хьесапе хьаьжжина, кӀамелан алар хӀоттор. ТӀекере кхочушйечу хенахь шен кӀамелан культурин (оьздангаллин) ша шен мах хадор. Кхоллараллин белхаш: кӀамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ кхоллар. КӀамелан тренинг: тобанан белхан, бинчу тергаман, кхочушбинчу мини-талламан, проектан тӀедилларан жамӀех доккху доцу кӀамел дар кечдар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 3 сахьт			

4 класс (68 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гӀуллакхдаран коьрта кепаш
----------	-------	---------	--------------------------------------

1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът³, курсан массо декъехь дIахьо Iамор)	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна. Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.	Iаморан диалог: «XIора халкъана шен мотт ларбар мехала (ладаме) xIунда ду? 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин законан (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.) статьяш йукъарчу хьолехь йешар: «2 статья. Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш «1.Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш ду оьрсийн а, нохчийн а меттанаш. Нохчийн а, оьрсийн а меттанийн пачхьалкхан статус хиларо Нохчийн Республикехь дехаш долчу Россин Федерацин кхечу къаьмнийн шайн мотт кхиорехь а, цунах пайдаэцарехь а йолу бакъонаш ца изъайо». <i>(«1. Государственными языками Чеченской Республики являются русский и чеченский языки. Статус чеченского и русского языков как государственных не ущемляет права других народов Российской Федерации, проживающих в Чеченской Республике, в использовании и развитии своих языков»).</i> Хьехархочун «Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна» темина дийцар-кхетор. Россин меттанийн шортенан тайп-тайпаналех а, XIора халкъан дахарехь ненан меттан маьIнах а ойланаш кепе йалор кхочушден Iаморан диалог. Лингвистикин мини-талламан, проектан тIедилларан, мотт Iаморан методех санна, пайдаэца таро хилар дийцаре дар. Iаморан диалог «Муха харжа деза мини-таллам, проектан тIедиллар кхочушдарехь хааман хьоста?». «Текст», «Фонетика, графика, орфоэпи», и.д.кх. дакъошкахь, шаьш кхочушдарехь текстан, графикин, озан хаамна, дешаран хьесапца догIуш, анализ йан хаар кхиадо практикин белхаш. Курсан массо дакъошкахь, йалийнчу кепашна тIе а тевжаш, цхьаьна ден а, ша ден а проектан тIедахкарш кхочушдар.
----	--	---	--

³ Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьаьжжина нисбан йиш йолуш бу..

2.	Фонетика, графика, орфоэпи (2 сахът, курсан массо декъехъ дIахъо Iамор)	Йеллачу параметрашца дашехъ а, дашехъ доцуш а абзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан абзнийн-элпийн таллам. Къамел даран (говoreние) а, йешаран а процесехъ нийса интонаци (изшар). Абзнийн, абзнийн цхъаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахъ, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехъ Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехъ).	Йешначу текстан чулацамах кхетар. Iаморан диалог «Муълхачу билгалонашца абзнийн характеристика йан хаьа вайна?». Шимма цхъаьна болх бар: йеллачу билгалонашца абзнийн барта характеристика кхочушйар. Абзнийн-элпийн талламна йеллачу алгоритмана цхъаьна анализ кхочушйар. Практикин болх: деллачу дешнийн абзнийн-элпийн таллам дIабахьар.
3.	Лексика (3 сахът)	Къамелехъ синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехъ тергам. Къамелехъ дешнийн чIагIделлачу цхъаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехъ тергам (довзийтар).	Iаморан диалог «Стенна оьшу дешнаш?» Комментареш а йеш, тIедиллар кхочушдар: текстан предложенера йукъахдитар долчоьх хIотто синонимийн могларера догIу дош харжар, шен харжамах кхетар. Тобанашкахъ болх: дидактикин текстаца болх, предложенешкахъ дешнаш догIуш хиларан анализ, дешан харжам дика ца нисбелла меттигаш карор, карийна гIалаташ нисдар (уггар нийса синоним харжар). Суьрташца болх: суьрташ шайца догIучу фразеологизмашца цхъаьнадалор. Шимма цхъаьна бен болх: фразеологизмаш а, церан маьIнаш а цхъаьнадалор. Тобанашкахъ болх: тексташкахъ фразеологизмаш лахар. Кхоллараллин тIедиллар: фразеологизман хIоттамна йукъа догIучу дешнийн маьIнех ма-дарра кхетаран буха тIехъ забарийн шайн суьрташ кхоллар (дахкар).
4.	Дешан хIоттам (морфемика) (3 сахът)	Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахъ орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар). Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).	Iаморан диалог: «Дешан муълха дакъош девза вайна?», диалог дIайахарехъ дешан дакъойх Iамийнарг карладаккху (маьIна, къасторан некъ, билгалдаккхаран некъ). Дешан лард йовзийтар, «дешан лард» кхетам йукъабалор. Цхъаьна гуллакхдар: дешан хIоттамца таллам баран алгоритм хIоттор. Шардар: хIоттийнчу алгоритмаца дешан хIоттамца таллам бар дIадахьар. Шимма цхъаьна бен болх: дешан хIоттамна бинчу талламехъ гIалаташ лахар.

			Вовше таллам а беш, хІораммо ша кхочушбен болх: далийнчу дешнийн лард къастор. Іаморан диалог: «Муълхачу дешнех ала мегар ду чолхе дешнаш?». «Чолхе дешнаш» кхетам йукъабалор. Цъаьна бен болх: далийнчу дешнашна йукъахь чолхе дешнаш карор.
5.	Морфологи (27 сахьт)	Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар). ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахь цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш). Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар. 1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш). Терахьдош. Масаллин а, роґІаллин а терахьдешнаш. ЦІерметдош. Йаххьийн цІерметдешнаш (карладаккхар). Цъаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цІерметдешнийн дожаршца хийцадалар. Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йоґІу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар. Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.	«Къамелан дакъош» таблицаца болх, таблицин чулацаман анализ. Тобанашкахь болх: дешнаш тобанашкахь цъаьнатоба бух карор (къастор) (тобанашка дерзорхьама тайп-тайпанчу билгалонех пайдаэца мега, масала: къамелан дакъошца; цІердешнашна - классашца, терахьашца, легаршца, хандешнашна - хаттаршца, хенашца). Практикин болх: цІердешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Шардар: дешнаш а, церан грамматикин характеристикаш а цъаьнайалор. Работа в парах: цІердешнаш тайп-тайпанчу баххашца тобанашка дерзор. Шардар: текстехь билгалйинчу грамматикин характеристикашца цІердешнаш карор. Дифференцированни тІедиллар: цІердешнийн моґІарехь совнах цІердош карор – тобанехь кхечу дешнийн йолу грамматикин билгалонех муълхха а цъаь йоцу цІердош. Практикин болх: билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Комментареш а йеш, билгалдешан кеп цІердешан кепача цъаьнайалоран тІедиллар кхочушдар. Тобанашкахь болх: дидактикин текстан анализ, текстехь лааме а, лаамаза а билгалдешнаш карор. Практикин болх: хандешан грамматикин билгалонаш къастор. Комментарешца тІедиллар кхочушдар: хандешнаш а, церан грамматикин характеристикаш цъаьнайалор. Тобанашкахь болх: хандешнаш тобанашкахь цъаьнатоба (хенашца а, билгалзачу кепача).

		ДештIаьхье. Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш. Дакъалгаш <i>ца, ма</i>, церан маьIна.	Тедиллар цхьаьна кхочушдар: текстехь хандешнаш хиларехула анализ. Куцдешнашна тIехь тергам: маьIна билгалдар. Практикин болх: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Дифференцированни тедиллар: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къасторехь гIалаташ лахар. Практикин болх: кхетам (легар, хандешан билгалза кеп, терахь, и. д. кх.) шен йоццучу характеристикаца цхьаьнабалор.
6.	Синтаксис (9 сахьт)	Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Iамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (изшар). Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар). предложение (ознакомление).	Предложени, дешнийн цхьаьнакхетар, дош дустарца а, церан тераллин а, башхаллин а баххаш далорца а, дIахьош йолу Iаморан диалог. Тобанашкахь болх: аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина предложенийн классификаци. Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьалхе а, чолхе а предложенийн башхаллашна тIехь тергам. Шардар: къаьсттинчу билгалонца предложенеш тобанашка йерзор. Цхьаьна гIуллакхдар: дешнийн цхьаьнакхетарш а, предложенеш а хIиттор. Практикин болх: Iамийна кхетамаш (предложенин цхьанатайпанара меженаш, чолхе предложени) масалшца цхьаьнабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (9 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.	ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакъонех пайдаэцаран алгоритмийн моделаш хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Текстана, билгалйинчу бакъонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментари а йеш, анализ йар. Таллам кхиорна шардар: дидактикин текстаца болх беш, дешнийн йаздар нийсайаздаран (орфографин) норманашца догIуш хилар къастор, нийсайаздаран (орфографин) гIалаташ карор. Тобанашкахь болх: дешнашкахь гIалаташ карор а, гIалат динчу меттахь дилла деза элп харжарх кхетор а. Шимма цхьаьна бен болх: пайдаоьцучу бакъонийн тайпанца дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар.

		Шина цхьалхечу предложенех лаьттаху чолхечу предложенех сацаран хьаьркаш (тергам).	Тобанашкахь болх: йаздар Iамийнчу бакъонашца кхето таро йолу дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Нийсайаздаран (орфографин) хьесап кхочушдаран шен жамIан мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ иэшорхьама хьехархочун гIоьнца шен дараш нисдар (корректировать дар). Проектан тIедиллар: халачу дешнийн шен дошам хIоттор (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьттаху, йиллина шеконаш кхоллалучу, и.д.кх. дешнийн). Шен таронийн мах хадоран хьал кхоллар: нийсайазйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжар. Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукьахь электронни носитель тIехь йерш). Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакъонашна максимале барамехь дешнаш йукьа а далош, шен тексташ кхоллар. Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакъонна шен дешнийн диктанташ хIиттор. Дешнийн дIайаздаран нийса хилар ша таллар, нийса ца йаздина дешнаш карор а, шен гIалаташ нисдар а. Йаздар нийса хиларан бух абалорехь, нийсайаздаран коьчал тIехь бинчу тергаман жамI дарехь барта алар.
8.	Къамел кхиор (8 сахьт)	Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар. Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар. Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепахь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар). Сочинени йозанан белхан тайпа санна. Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу	Тобанашкахь болх: текстана анализ йар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а меттан гIирсийн харжар нийсачу буха тIехь хилар. Шимма цхьаьна бен болх: текстан анализ а, цуьнан чулацамехь маьIнин гIалаташ карор а. Кхоллараллин тIедахкарш: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхоллар. Практикин болх: билгалдинчу хьолаца йогIу жанр харжар а, кехат, декъалваран открытка, дIайаздарш (записки) йаздар а. Кхоллараллин тIедиллар: цхьана темина тайп-тайпанчу тайпанийн тексташ хIиттор (суртхIоттор, дийцар, ойлайар). Практикин болх: йешначу книгина отзыв (хетарг) йазйар. Тобанашкахь болх: маьIнийн гIалаташ долу текст нисйар (корректировать йар).

		хааман буха тĕхь цхьалхечу жамĕийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамĕдар а.	Тĕдиллар цхьаьна кхочушдар: критерешца текстийн анализ: нийса, хьал долуш хилар, къаьсташ хилар (исбаьхьалла). 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан. Ĭамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дĕайазйан. Изложенешна а, сочиненешна а тĕхь болх беш шен дарийн анализ, шен дараш йалийнчу алгоритмашца дустар. Ĭаморан хьесап кхочушдар нийсахиларан ша шен мах хадор: шен текст йуьхьанцарчу текстаца (изложенешкахь) а, билгалйинчу темица (сочиненешкахь) а йустар. Практикин Тĕдиллар: Ĭаморан-практикин хьесап кхочушдархьама хаам схьаэцаран хьоста харжар (дошаман, справочникан билггал цхьа тайпа). Кхоллараллин Тĕдиллар: гуш-хезаш тĕххьа (кĕезиг) къамел дарна кечам.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 6 сахьт			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дахьойн а, темийн а цѳераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		7	0	0	
2.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатан мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		50	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		11	1	0	
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	1	0	

Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп- тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		4	0	0	
Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии					
2.1.	Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деа а, доа а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, κI, кь, кх, nI, mI, xI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетарш дерш а цхъаьна).	2	1	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95.ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графин гIирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехъадаккхаран хъаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хъаьркаш (Iамийнчун барамехь).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95.ru.
Декъехула дерриг сахъташ		13	1	0	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маьIнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маьIна (йукъара кхетам).	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маьIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маьIна нисдар.	1	0	0	www. urok95.ru.
3.3	ЦхъанамаьIнийн а, дукхамаьIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	1	0	0	www. desharkho.ru

3.4	Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехъ тергам.	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		5	0	0	
Дакъа 4. Дешан хІоттам (морфемика)					
4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	0	www. desharkho.ru
4.2.	Цъхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.
4.3	Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахъташ		3	0	0	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	ЦІердош (довзийтар): йукъара маѠна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехъ пайдаэцар.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахъ а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	1	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маѠна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	2	0	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештІахъе. Уггар йаържина дештІахъенаш: <i>тІе, тІера, чу, чуъра, кІел</i> , и.д.кх.	1	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		7	1	0	

Дакъа 6. Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехъ дешнийн къепе; предложенехъ дешнийн уьйр (карладаккхар).	1	0	0	www.desharkho.ru www.urok95.ru.
6.2	Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
6.3	Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
Дерриг:		4	0	0	
Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххъехъ а, долахъ цІерашкахъ а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
7.2	Предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана могІарера вукху могІаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
7.3	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахъ а, кхечу къамелан дакъошкахъ а (нохчийн меттан дешнашкахъ) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахъ <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар.	3	1	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.

7.4	ТӀеэцначу дешнашкахь (долахь цӀерашкахь) я, ю, е (ё) элпийн нийсайаздар.	1	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/
7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн (къ, кI, кх, гI, и.д.кх.) нийсайаздар	2	0	0	www.urok95.ru .
7.6	Шеконца [овв], [ой], [эв] хезачу дешнийн нийсайаздар (-эв, -авв, -ев); щ, ь, ы, ф элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	2	0	0	www.desharkho.ru
7.7	Деха мукъа и, уь хезачохь й элп йаздар; дештIаьхьенаш цӀердешнашца къаьстина йазйар.	3	0	0	www.desharkho.ru
Дерриг:		15	1	0	
Дакъа 8. Къамел кхиор					
8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тӀекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тӀеберзо, и.	1	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
8.2	Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тӀекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	1	0	0	www.desharkho.ru/ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru .
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор	1	0	0	www.urok95.ru .
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх- тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла оила гайтар.	1	0	0	www.desharkho.ru

8.5	Текстийн тайпанаш: суртхЮоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).	2	0	0	www. urok95/ru.
8.6	Текстийн тайпанаш: суртхЮоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	2	0	0	www. desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тІехь цхьалха жамІаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тІе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		10			
Резервни хан		7			
Программаин сахьтийн йукъара терахь		68	3	0	

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

	Программин дакъойн а, темийн а цІераш.	Сахьтийн барам	
--	--	----------------	--

№ п/п		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Электронни дешаран ресурс
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар.					
1.	Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахъ доккха элп йаздар. Цхъанаораман дешнаш.	4	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4	1		
Дакъа 2. Абзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Абзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехъадаккхар. Деа а, доца а мукъа абзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу абзнаш. Къасторан хъаьркаш. Доца шеконан мукъа абзнаш. Доца шеконан мукъа абзнаш. Дешан чаккхенгахъ –Н йаздар.	11	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11	1	1	
Дакъа 3. Предложени.					

3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложения, дешнийн цхъанакхетарш а. Текст.	10	0	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	0	1	
Дакъа 4. Дешан х1оттам.					
4.	Орам. Орамехъ шалха мукъаза элпаш йаздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар. Дешхъалхе. Дешхъалхе а, дешт1ахъе а. Суффикс.	9	1	2	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy-n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		9	1	2	
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн терахъаш.	3	0	0	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru
Дерриг:		3	0	0	
Дакъа 6. Ц1ердош.					

6.	ЦІердош. Доккхачу элпаца йазден ЦІердешнаш. ЦІердешнийн терахьашца хийцадалар. ЦІердешнийн классаш. ЦІердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). ТІечІагІдар.	7			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7			
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маъІна долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош тІечІагІдар.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	7	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Дерриг:		7	1		
Дакъа 9. Шарахъ 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан х1оттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. Ц1ердешнийн дожарш.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/
Дерриг:		4			
10.	Сочинени	1			
	Изложени	3			
	Талламан белхаш	4			
	Т1ера схъайазйар.	1			
Дерриг		9			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	1амийнарг карладаккхар	18	2	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		18	2	1	
2.1.	ЦIердош	13		1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		13		1	
3.1.	Билгалдош	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	1	0	
4.1.	Терахьдош	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0	
5.1	ЦIерметдош	3	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		3	0	1	
6.1	Хандош	8	0	0	https://desharkho.ru/

					https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		8	0	0	
7.1	Чолхе предложенеш	1	0	0	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1	0	0	
8.1	Тидерзар	1	0	0	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		1		0	
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	7	1	0	
Разделан жам1:		7	1	0	
10.1	Сочинени	1			
10.2	Изложени	2			
10.3	Талламан белхаш	4			
Разделан жам1:		7			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-7 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мого1анийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизаш йукъахь т1адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахь,лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Элпийн меженаш йазйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт						
8	Мог1анан а,доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
9	Мог1анан а,доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Мог1анан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
13	Мог1анан а,доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Мог1анан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/

16	Моґланан а, доккха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Моґланан а, доккха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
18	Моґланан а, доккха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
19	Моґланан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
20	Моґланан а, доккха а элп «Нн».	1	0	0		https://desharkho.ru/
21	Моґланан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Моґланан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Моґланан а, доккха а элп «Зз».	1	0	0		https://urok95.ru/
24	Моґланан а, доккха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
25	Моґланан а, доккха а элп «Кк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
26	Моґланан а, доккха а элп «Пп».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Моґланан а, доккха а элп «Ээ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Моґланан а, доккха а элп «Шш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
29	Моґланан а, доккха а элп «Цц».	1	0	0		https://urok95.ru/
30	Моґланан а, доккха а элп «1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	К1еда хьаьрк «Б» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар.	1	0	0		https://urok95.ru/
33	Моґланан а, доккха а элп «Хь хь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
34	Моґланан а, доккха а элп «КХкх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
35	Моґланан а, доккха а элп «КЪ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Моґланан а, доккха а элп «Гг».	1	0	0		https://urok95.ru/

37	Могланан а, доккха а элп «Г1г1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	Могланан а, доккха а элп «Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
39	Могланан а, доккха а элп «ОьОь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «УьУь».	1	0	0		https://urok95.ru/
41	Могланан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
42	Могланан а, доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0		https://urok95.ru/
43	Могланан а, доккха а элп «Т1т1».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Могланан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Могланан а, доккха а элп «Х1х1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Могланан а, доккха а элп «К1к1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Могланан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
48	Могланан а, доккха а элп «ЮьЮь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
49	Могланан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
50	Могланан а, доккха а элп «ЯьЯь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «П1п1».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://urok95.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://desharkho.ru/

56	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур- 11 сахьт						
58	Дешнаш, предложенеш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
59	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/
60	Текст. Предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/
61	Уьн т1ера текст схьаязйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Талламан болх.	1	1	0		Талламан болх.
63	Г1алаташ т1ехь болх 1амийнарг т1ечаг1дар.	1	0	0		https://urok95.ru/
64	Шен школах лаьцна муха дийца деза.	1	0	0		https://urok95.ru/
65	Винчу денца декъал муха ван веза.	1	0	0		https://desharkho.ru/
66	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахь йу.	1	0	0		https://urok95.ru/
67- 68	Т1ечаг1дар	2	0	0		https://desharkho.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		68	1	0		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

	Урокан чулацам	Сахьтийн барам	
--	----------------	----------------	--

№ part		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Терахь	Электронни дешаран ресурс
1-2	1амийнарг карладаккхар.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
3- 4	Къамел.	2	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
5	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
6	Мукъа аьзнаш а , элпаш а.	1	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
7	Мукъа аьзнаш а, церам элпийн билгалонаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
8	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
9	Мукъаза аз а, элп а й	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
10	Элпаш Е,Ё,Я,Яь,Ю,Юь йукъадог1у дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
11	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар а.	1	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
12	Нохчийн абат	1	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
13	Дош а, дешдакъа а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
14	Талламан диктант	1	1	0		Диктант
15	Г1алаташ т1ехь болх. 1амийнарг карладаккхар	1	0	0		
16	Дешнаш сехьадахар	1	0	0		https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham

17-18	Предложени	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
19.-20	Текст	2	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
22	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23-24	Мукъаза шиъ шалха элп хъалхат1ахъа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
25-26	Дехий, доций мукъа азнаш.	2	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	ЕВ,ОВ,АВВ йукъадог1у дешнаш..	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	Т1ерасхъайазйар	1	0	0		
29-30	Зевне а, къора а мукъаза азнаш а, уыш йозанехъ билгалдахар а .	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Элпаш Ы,Ё,Ф,Щ юкъадог1у дешнаш	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
32-33	Мукъаза аз а, элп а ъ.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
34	Дош а, предложени а.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35-36	Х1уманаш билгалиен дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

37	Талламан болх	1	1	0		Диктант
38	Глалаташ тлехь болх. Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
39	Доккха элп	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
40	Дештлаьхьенаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41-42	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
43-44	Хлуманийн билгало гойту дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
45-46	Гергара дешнаш.	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
47	ламийнарг тлечлаглар Гергара дешнаш	1	0	0		
48-49	Предложени	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
50	ламийнарг карладаккхар Нохчийн абат	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
52-53	Дешнаш сехьадахар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
54-55	Дехий, доций мукъа аьзнаш	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
56-57	Мукъаза шиь шалха элп хьалхатлаьхьа нисделча нийсайаздар	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
58-59	Хлума билгалъеш долу дешнаш.	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
60-61	Дештлаьхьенаш	2	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

62	Парглат диктант (агло № 136)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63-64	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Шеран талламан болх.	1	1	0		Диктант
66	Глалаташ тлехь болх Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
67	Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	Шарахь ламийнарг тлечлаглдар	1	0	0		
Программаин сахьтийн йукъара терахь		68	3			

**Нохчийн меттан поурочни планировани
3 класс**

№	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар. 5с.						
1	Къамел. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
2	Предложени.	1	0	0		www.urok95.ru
3	Доларчу цлешахь доккха элп йаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
4	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
5	Глалаташ тлехь болх бар. Цхъанаораман дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Аьзнаш а, элпаш а. 13 с.						
6	Аз а,элп а вовших муха къаьста?	1	0	0		https://desharkho.ru/

7	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0		www.urok95/ru
8	Дош. Дешдакъа. Дош сехьадакхар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
9	Деха а, доца а мукъа аьзнаш.	1	0	0		www.urok95/ru
10	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Изложени «Бухланан кlorни». Агlo-28. (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/
12	Изложени «Бухланан кlorни».	1	0	1		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
13	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14	Къасторан хьаркаш.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
15	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
16	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
17	Гlалаташ тlехь болх. Доца шеконан мукъа аьзнаш.					https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Предложени. 12 с.						
19	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш.	1	0	0		www.urok95/ru
20	Айдаран предложени.	1	0	0		www.urok95/ru
21	Тlечlагlдар.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
22	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		www.urok95/ru
23	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24	Подлежащи а, сказуеми а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Изложени «Чlерий лeцар». (агlo 58-59) (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
26	Изложени «Чlерий лeцар».	1	0	1		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27	Предложени а, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Предложения, дешнийн цхьанакхетарш а.	1	0	0		www.urok95/ru
29	Текст.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
30	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/
Дешан хlоттам. 12 с.						
31	Орам.	1	0	0		www.urok95/ru

32	Суьрта тlехь барта дийцар хlоттор. (агlо 74, шардар 146)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
33	Сочинени «1а»	1	0	1		
34	Орамехь шалха мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
35	Чаккхе.	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Изложени «Ши газа». (агlо 94). (кечам)	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
37	Изложени «Ши газа». (агlо 94).	1	0	1		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
38	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар.	1	0	0		www.urok95.ru
39	Дешхьалхе.	1	0	0		www.urok95.ru
40	Дешхьалхе а, дештlаьхье а.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
41	Талламан диктант	1	1	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
42	Гlалаташ тlехь болх бар. Суффикс.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Къамелан дакъош. 3 с.						
43	Къамелан дакъош.	1	0	0		www.urok95.ru
44	Къамелан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Цlердешнийн терахьаш.	1	0	0		www.urok95.ru
Цlердош. 7 с.						
46	Цlердош.	1	0	0		www.urok95.ru
47	Доккхачу элпаца йазден Цlердешнаш	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
48	Цlердешнийн терахьашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
49	Цlердешнийн классаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/
50	Цlердешнийн классаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
51	Цlердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		www.urok95.ru
52	Цlердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар).	1	0	0		https://desharkho.ru/
Билгалдош. 4 с.						
53	Билгалдош.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
54	Дуьхьал маьlна долу билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
55	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		www.urok95.ru
56	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Хандош. 9с.						
57	Хандош.	1	0	0		www.urok95.ru
58	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/
59	Хандош.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
60	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		www.urok95.ru
61	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		www.urok95.ru
63	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
64	Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
65	Талламан диктант.	1	1	0		диктант
Шарахь 1амийнарг карладаккхар. 3 с.						
66	Г1алаташ т1ехь болх.Текст	1	0	0		www.urok95.ru
67	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/
68	Къамелан дакъош	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Программица сахътийн барам		68	4	4		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс.
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1	Дош. Предложени. Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
2	Предложенин меженаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

3	Текстийн тайпанаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Талламан болх	1	1	0		Диктант
5	Глалаташ тлехь болх Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъя	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
7	Дешан хлоттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Чолхе дешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
9	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дештлаьхье.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Къасторан ь,ь хьаьркаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
12	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Къамелан дакьош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Изложенина кечам бар (аг1о 43).	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Изложени. ШЕРАН ЗАМАНАШ.	1	0	1		Изложени
16	Предложенин цхьанатайпа нара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

17	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
18	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Талламан болх	1	1	0		Диктант
20	Глалаташ т1ехъ болх. Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
21	Текст.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
22	Ц1ердош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
23	Цердешнийн дожарш.Ц1ерниг дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Доланиг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
25	Лург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
26	Дийриг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Кобчалниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Хотталург дожар	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
29	Меттигниг дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Дустург дожар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Цердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
32	Цердешнийн легарш.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
33	Сочинени «1а» (аг1о 73) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
34	Сочинени «1а»	1	0	1		Сочинени
35	Цердешнийн дукхаллин терахь.					https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
36	Билгалдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
37	Талламан болх.	1	1	0		Диктант
38	Г1алаташ т1ехь болх.. Билгалдош.	1	0	0		
39	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
40	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
41	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
42	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
43	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
44	Карладаккхар,т1еч1аг1дар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
45	Терахьдош. Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

46	Масаллин а, роғлалин а терахъдешнаш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
47	Церметдош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
48	Йаххыйн церметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Йаххыйн церметдешнаш.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
50	Изложени («Ши накъост» аг1о 107) (кечам)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Изложени «Ши накъост»	1	0	1		Изложени
52	Хандош.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
53	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
55	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
56	Хандешан карара хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
57	Хандешан йахана хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
58	Хандешан йог1у хан	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
59	Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

60	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
61	Чолхе предложени	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Тедерзар – 1с.					
62	Тедерзар.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
63	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
64	Дешан х1оттам.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
65	Талламан диктант.	1	1	0		Диктант
66	Г1алаташна т1ехь болх бар. Къмалан дакъош.	1	0	0		
67	Къмалан дакъош.	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
68	Шарахь 1амийначун жам1 дар.	1	0	0		
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	4	3		

Хъехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.

3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

- 1.Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
- 2.Эдилов С. Э. Изложени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 арlo.
- 3.Эдилов С. Э. Сочинени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 арlo.

Хаамийн-ресурсийн латтор

- 1.Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
- 2.Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:<https://desharkho.ru>
- 3.Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>